

26. KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA

PAVEL MAREK

1. Vznik strany

Založení Komunistické strany Československa bylo výsledkem dlouhodobějšího úsilí radikálních socialistů a komunistů v letech 1918–1921, kteří vytvořili několik seskupení a ta se nakonec pod tlakem Komunistické internacionály (např. tajná schůzka v Drážďanech v dubnu 1921 aj.) na tzv. slučovací sjezdu v Praze, konaném ve dnech 30. října – 2. listopadu 1921, spojila do internacionální strany s oficiálním názvem **KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA – SEKCE TŘETÍ INTERNACIONÁLY**. V tomto smyslu se komunistická strana lišila od jiných obdobných seskupení v Československé republice, jež se konstituovala na národní bázi. Dalším specifickým rysem komunistické strany byl fakt, že její aktivity a politika byly řízeny a usměrňovány ze zahraničí, které sledovalo ideu šíření socialistické revoluce bez ohledu na reálné podmínky a konkrétní situaci v jednotlivých zemích. KSČ vznikla ve srovnání s jinými komunistickými stranami ve střední Evropě opožděně, v období, kdy poválečná revoluční vlna klesala: byl to důsledek nacionálních rozporů mezi jednotlivými komunistickými frakcemi.

Subjekty, které fúzovaly do KSČ, je možno charakterizovat jako poměrně heterogenní skupiny nadšenců inspirovaných událostmi v Rusku na podzim roku 1917. Svým složením a cílovou orientací představovaly směsici různých idealistů akceptujících socialistické učení, radikálních nespokojenců reagujících na tíživý sociální problém, hledajících intelektuálů, svedených proletářů, ambiciózních politiků i dobrodruhů. Lze říci, že pro vznik Komunistické strany Československa měla větší význam existence čtyř seskupení. Vedle nich se v letech 1919–1920 zformovalo několik komunistických stran okrajového významu, jako např. německé **Sjednocení komunistických skupin** nebo severočeské **Iniciativní skupiny Třetí internacionály**. Zmíněnými nejvýznamnějšími subjekty byly:

- Skupina českých a slovenských komunistů ze sovětského Ruska
Na území Ruska vzniklo v letech 1917–1918 několik politických středisek, která podchytila levicově orientované české a slovenské válečné zajatce, utečence, socialistické legionáře (členy Svazu komunistických

a nekompromisně socialistických legionářů), příp. staré usedlíky. Proces jejich integrace za přímé organizační a finanční pomoci ruských bolševiků vyústil v květnu 1918 v Moskvě do založení **ČESKOSLOVANSKÉ KOMUNISTICKÉ STRANY V RUSKU – SEKCE RUSKÉ KOMUNISTICKÉ STRANY (BOLŠEVIKŮ)**. Do jejího čela byl postaven *Alois Muna* (1886–1943), kterého podporovali *Jan Synek* (1880–1959), *Jaroslav Salát-Petrlik*, *František Koza-Permský* (1896–1942), *Antonín Bukač*, *Julius Volek-Choráz* (1888–1928) aj. Strana vydávala vlastní list, nazvaný *Průkopník svobody*, a reprezentovala přibližně 7 000 členů. Tvořila tedy přímou součást bolševické strany v Rusku a její vůdčí kruhy tehdy sdílely názor, že socialistická revoluce bude z Ruska rychle expandovat do celé Evropy nebo v nejhorším případě alespoň do její střední části (především Německa). Poté, kdy vznikla Československá republika a revoluce v podstatě „zamrzala“ v Rusku, se stala aktuální otázka návratu českých (a slovenských) komunistů domů, který však předpokládal udržení kontinuity jejich revolučních aktivit. Proto začali rychle procházet instruktážními kurzy, aby ve vlasti mohli plnit roli komunistických agitátorů a organizátorů. Od přelomu let 1919–1920 byl již návrat do vlasti bez absolvování povinného školení fakticky nemožný a odjíždějící museli podat na ústřední výbor Komunistické strany Ruska (bolševiků) žádost „o uvolnění ze stranických, vojenských a veřejných funkcí“. V dubnu 1920 *J. Synek* po svém příjezdu domů ukazoval pověření Třetí internacionály k založení KSČ.

Obdobná situace byla i v Turkestánu, kde žilo kolem 60 000 českých a slovenských válečných zajatců. V prosinci 1918 se konal v Taškentu ustavující sjezd Komunistické strany zahraničních dělníků a rolníků a mezi jejími 3 700 členy působily asi čtyři stovky Čechů a Slováků – v červnu 1920 vytvořili svou vlastní národní komunistickou skupinu, v jejímž čele stáli Slovák *Zafka* a dva Češi, *Komárek* a *Líbal*. Od podzimu 1920, po absolvování příslušných instruktážních kurzů revoluce, odcházeli do Československa, aby „posílili marxistickou levici“.

- Anarchokomunistické skupiny

V průběhu první světové války a těsně po ní prošel český anarchismus – tehdy již anarchokomunismus – složitým procesem transformace a organizačního štěpení. Jeho důsledkem bylo vydělení frakce kolem *Června* a *Stanislava K. Neumanna* (1875–1947), která vstup anarchokomunistů do České strany socialistické interpretovala jako omyl a začala se přiklánět k ideám marxismu-leninismu. Přívrženci frakce zakládáním komunistických skupin připravovali konstituování KSČ v intencích směrnic

Komunistické internacionály; vrcholem jejich snah pak bylo založení **Svazu komunistických skupin** v květnu 1920. Svaz se po prosincové generální stávce koncem roku 1920 a počátkem roku 1921 aktivně zapojil do akcí směřujících ke sjednocení komunistických organizací a založení internacionální KSČ. Mezi jeho vůdčí osobnosti patřili vedle *St. K. Neumanna* rovněž *Hugo Sonnenschein* (1890–1953) a *Emanuel Vajtauer* (1892–1945).

- Radikálové z bývalé České strany pokrokové
Procesem názorové diferenciacce prošli za války také Masarykovi realisté, kteří se posléze organizačně rozešli do tří seskupení; jedním z nich byla také obnovená (31. března 1918) Česká strana pokroková. Samotné tříbení názorů se tím však neuzavřelo, a přestože se strana po vzniku republiky stala součástí Socialistického boku a participovala i na první Tusarově vládě, její vůdčí činitelé reálně odhadli budoucnost seskupení a v lednu 1920 se uskutečnil likvidační sjezd strany. Do března 1920 probíhalo formování nového subjektu, tzv. Realistického klubu, v němž našli své místo stoupenci *Zdeňka Nejedlého* (1878–1962) a Emanuela Rádla (1873–1942). Zpočátku se poctivě snažili skloubit demokracii s revolucí, realismus s marxismem a Masaryka s Marxem, což se však ukázalo jako iluzorní představa, a rozpory uvnitř klubu vyústily v rozklad organizace: v roce 1921 z něj *Z. Nejedlý* vystoupil a své stoupence převedl do řad KSČ.
- Levicová (marxistická) křídla sociálnědemokratických stran
Početně nejvýznamnější složku budoucí KSČ představovaly levicové frakce sociálnědemokratických stran – slovenské, rusínské, německé, české, židovské a polské, které se orientovaly na jejich rozštěpení, resp. ovládnutí a nakonec se přeměnily v podstatě na národní komunistické strany. Vedle levicových frakcí je třeba zmínit i české centralisty kolem *Josefa Hybeše* (1850–1921), *Petra Cingra* (1850–1920), *Josefa Pergla*, *Josefa Šavla* aj. Proces diferenciacce uvnitř sociálnědemokratické strany na Slovensku završil sjezd marxistické levice v Lubochni a Ružomberku ve dnech 16.–17. ledna 1921 za účasti komunistů ze Slovenska a Podkarpatské Rusi – vůdčí roli měli *Marek Čulen* (1887–1957) a *Josef Schiffel*; levicové křídlo německé sociálnědemokratické strany, vedené *Karlem Kreibichem* (1883–1966), *Aloisem Neurathem* (1886–1955), *Gustavem Beuerem*, *Karlem Bienerem*, *Otto Hellerem*, *Josefem Pilzem* aj., se ke Třetí internacionále přihlásilo již v květnu 1920 a v internacionální stranu

se transformovalo ve dnech 12.–15. března 1921 na sjezdu v Nových Pavlovicích u Liberce; čeští marxisté kolem *Bohumíra Šmerala* (1880–1941) a *Josefa Skaláka* (1874–1968) přeměnili tzv. marxistickou levici v Komunistickou stranu Československa na sjezdu v Praze ve dnech 14.–16. května 1921, přičemž integrovali do své organizace slovenské a karpatoruské komunisty; Židovská strana komunistická v ČSR, jejíž vůdčí osobností byl redaktor *Rudolf Kohn*, vznikla z levice židovské sociálnědemokratické strany Poale Sion na sjezdu ve dnech 14.–15. května 1921; a levice polské sociálnědemokratické strany se rozhodla přejmenovat na komunistickou stranu 12. června 1921.

2. Program

Psát o vlastním a samostatném programu Komunistické strany Československa v podmínkách, kdy představovala přímou součást Komunistické internacionály, by byla zřejmě spekulace. Na druhé straně občasná zjednodušující tvrzení, že KSC program vlastně neměla, jsou nepřesná. Je třeba rozlišovat mezi dlouhodobým cílovým záměrem a tzv. akčním programem, tj. střednědobým a krátkodobým směřováním: konečný cíl strany byl inspirován a stanoven zvnějšku, zatímco akční program vytyčoval každý stranický sjezd ve svých usneseních k nejrůznějším problémům a otázkám, která reagovala na aktuální situaci.

V počáteční fázi existence strany se představa akčního programu, kterou měli vedoucí funkcionáři KSC, poněkud lišila od pozdějšího běžného úzu: ještě před konstituováním strany připravovali svůj vlastní (jakoby národní) samostatný akční stranický program, v němž aplikovali teoretické marxisticko-leninské poznatky na konkrétní domácí poměry. Ustavující sjezd problematiku odmítl řešit a odložil ji až na sjezd slučovací. Vypracováním programu byl pověřen za české komunisty *J. Volek-Choráz* z Kostelce na Hané a za německé *Václav Richter* z Liberce. *J. Volek*, tehdy jeden z uznávaných ideologů a publicistů, který stál u kolébky Československé komunistické strany v Rusku, se stal referentem v této otázce na slučovacím sjezdu a v programovém materiálu aplikoval usnesení 3. sjezdu Komunistické internacionály na československé podmínky. Poté, co řadu tezí akčního programu realita vývoje anulovala, pokusil se údajně *B. Šmeral* počátkem 20. let o jeho novou verzi, avšak bolševizace tyto snahy zpochybnila a potlačila a KSC se i v programové oblasti plně ztotožnila s Komunistickou internacionálou a Komunistickou stranou Sovětského svazu a pokusů o samostatný přístup zanechala.

Programové pasáže projevů a usnesení na jednotlivých sjezdech strany měly propagandistickou funkci a akcentovaly podíl KSČ na cílech komunistického hnutí jako celku. Mluvčí strany zdůrazňovali, že program KSČ není pouze prezentací záměrů proletariátu, ale odráží zájmy a potřeby všech pokrokových mas pracujících.

Komunisté pracovali s cílovou představou vytvoření nové, sociálně spravedlivé společnosti v celosvětovém měřítku. Kapitalismus, založený na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a spojený s vykořisťováním člověka člověkem, měl nahradit nejprve socialistický a pak komunistický řád, řízený samotnými výrobci, s všelidovým vlastnictvím výrobních prostředků, v němž každý člověk bude dostávat z výtěžku společné práce vše, co potřebuje, a vytvoří se podmínky pro jeho plnohodnotný život a rozvoj osobnosti. Komunismus měl být nastolen prostřednictvím socialistické revoluce, která povede k diktatuře proletariátu a zničí kapitalismus. Proto také úkolem komunistů a všech uvědomělých lidí bylo podílet se na její přípravě, tj. v první řadě rozvracet kapitalismus a stávající politický režim. Svého základního programového cíle, tj. nastolení diktatury proletariátu, KSČ dosáhla v únoru 1948.

Z konečného, cílového hlediska šlo pochopitelně o idealistickou a nereálnou vizi, která u nás po roce 1948 v praxi tzv. reálného socialismu (stalinistického modelu) ztroskotala, avšak sehrála roli východiska politiky všech komunistických stran. Souvisela s ní opoziční linie KSČ vůči Československé republice a negace toho, co se komunistům jevilo jako kooperace s kapitalismem nebo jeho podpora. Z těchto postulátů vycházel zjednodušující pohled na svět, voluntarismus a mechanický přenos sovětských zkušeností do jiných podmínek.

3. Vnitřní organizace

Komunistické strany vlastně reprezentovaly radikální, levicový proud v dělnickém hnutí, a přestože to jejich propaganda vehementně popírala, v mnoha momentech lze pozorovat návaznost na sociálnědemokratické tradice. Zřetelné je to i ve sféře organizační. Základní rysy organizace sociálnědemokratické strany převzaly stanovy přijaté na 13. sjezdu československých sociálních demokratů v září 1920, na němž došlo k ustavení tzv. marxistické levice; síť orgánů byla pouze nepatrně inovována, na druhé straně měly být propracovány a specifikovány úkoly a pravomoci jednotlivých grémií.

Organizační řád marxistické levice předpokládal konstituování orgánů na čtyřech úrovních: místní, okresní (obvodní), župní a ústřední. Základní článek

představovaly místní organizace. Vznikaly na vesnicích a v malých obcích, ve velkých městech tvořily sběrný okruh městské čtvrti, obvody, příp. ulice. Místní organizaci řídil pětičlenný místní výkonný výbor v čele s předsedou (důvěrníkem). Na hospodaření dohlíželi dva revizoři. Dorost a ženy nezakládaly vlastní síť organizací, ale v rámci místní organizace mohly konstituovat pobočky. Okresní organizace působily v obvodu soudního okresu. Větší význam měly župní organizace, odpovídající teritoriím pro parlamentní volby. Nejvyšším orgánem byl župní sjezd, který volil jedenáctičlenný župní výkonný výbor a tři revizoři. Teprve na úrovni žup pracovalo tzv. župní zastupitelstvo jako nevolené grémium, řídící župní výkonný výbor.

Nejdůležitějším článkem organizační struktury marxistické levice byly samozřejmě ústřední orgány. Stěžejní postavení náleželo sjezdu (měl se konat každé dva roky), který volil výkonný výbor strany s 18 členy a šesti náhradníky. Výkonný výbor byl nejvyšším stálým orgánem strany, hybnou a řídící složkou pro realizaci stranické politiky. Volil si své předsednictvo (tzv. představenstvo) a měl k dispozici profesionální ústřední sekretariát. Řadu úkolů přenášel na tzv. akční výbory (agitační, volební, hospodářský, kulturní), do nichž jmenoval členy podle vlastního uvážení. Nadřazeným orgánem ústředního výkonného výboru bylo nevolené zastupitelstvo strany, které v podstatě nahrazovalo funkci sjezdu. Scházelo se každého půl roku a sestávalo z předsednictva ústředního výkonného výboru a předsedů župních organizací, přičemž s poradním hlasem měli právo účastnit se jednání zástupci klubů poslanců a senátorů, členové ústředního výkonného výboru, tajemníci, šéfredaktoři ústředního tisku, zástupci satelitních organizací atd. Na ústřední úrovni fungovala rovněž kontrolní komise. Důležitou součástí stranické sítě byly smírčí soudy, které se měly zabývat vnitrostranickými spory.

Problematiku vnitřní výstavby a organizace KSČ zásadně řešil slučovací sjezd strany v listopadu 1921. Ve srovnání se stanovami sociální demokracie je možno konstatovat na jedné straně kontinuitu s předcházející organizační strukturou, ale na druhé straně změny ve smyslu větší centralizace, posílení pravomocí ústředí a relativního zjednodušení. Tento trend naznačil už na ustavujícím sjezdu *Václav Houser* slovy: „Chceme-li míti silnou stranu, která by byla schopná činu, musíme míti jasno v organizacích s disciplinou železnou, přímo vojáckou. Celá strana musí býti tímto vojáckým duchem prodechnuta.“ KSČ odstranila ve stanovách okresní články a předpokládala tři organizační stupně (místní organizaci, kraj a ústředí), nicméně krajské výkonné výbory měly možnost podle místní situace ustanovit okresní důvěrníky, okresní výbory nebo okresní organizace (v praxi také existovaly). Základním článkem byla

nadále místní organizace, koncipovaná na územním principu, ale nová byla její segmentace na tzv. desítky (buňky, menší celky – v jejich čele stál vedoucí, předseda desítky). Na místní úrovni začaly nově fungovat vedle plenárních jednání místních organizací také tzv. důvěrnické schůze, na nichž se jedenkrát týdně radili předsedové desítek. Byly zrušeny také ženské a mládežnické odbočky místních organizací, pouze bylo zdůrazněno, že ženy a dorost musí mít zastoupení v místním výkonném výboru. Členům místního výkonného výboru byla přidělena zodpovědnost za práci organizací seskupených kolem místní organizace (tělovýchovných, kulturních, malorolnických ap.), takže zástupci satelitních útvarů již nemohli nárokovat místo v řídicím grémiu.

Na úrovni krajských organizací došlo pouze ke dvěma změnám; odstranění zastupitelstva a vymezení hranic kraje, jehož teritoriem již nebyl volební obvod, ale průmyslové území, spádová oblast nebo důležité místo, určujícím faktorem byl v dané lokalitě rovněž počet členů strany. Počty krajů se během času měnily. V roce 1921 fungovalo 14 žup (krajů): v Čechách byla sídla krajských výborů v Praze, Pardubicích, Hradci Králové, Mladé Boleslavi, Ústí nad Labem, Lounech, Plzni a Českých Budějovicích; na Moravě v Hodoníně, Jihlavě, Brně, Prostějově a M. Ostravě; Slovensko tvořilo v době ustavujícího sjezdu sedmou župu jako celek, později se konstituovaly čtyři kraje (Bratislava, Žilina, Banská Bystrica, Košice). Do roku 1922 existovaly celoslovenské orgány, pak likvidovaly, ovšem v roce 1930 byly de facto znovu obnoveny v souvislosti s vytvořením tzv. krajinského (zemského) vedení KSČ na Slovensku, kraje se opět zrušily a Slovensko jako celek představovalo jeden kraj; ze slovenského ústředí bylo řízeno 10 oblastí, které měly vlastní oblastní výbory a tajemníky. Mezi přední slovenské komunistické funkcionáře tehdy patřili *Karol Bacilek* (1896–1974), tajemník a člen byra, *Július Ďuriš* (1904–1986), *František Kubač* (1887–1958), *Štefan Major* (1887–1963), *Jozef Valo*, *Viliam Široký* (1902–1971), *František Zupka* (1901–1976) aj.

Nejpodstatnější proměnou prošly ústřední orgány strany. Sjezd se měl scházet každý rok a volil 24 členů a 12 náhradníků výkonného výboru strany. Tomu bylo dáno právo veta na všech úrovních a ve všech záležitostech, včetně vztahu k poslaneckým a senátorským klubům. Komunističtí poslanci museli podepsat reverz a zavázat se k odstoupení z funkce, pokud se nebudou řídit pokyny výkonného výboru. Výkonný výbor se stal i nevyšším arbitrem ve sporných kauzách. Stanovy sice určovaly, že výkonný výbor je po sjezdu, resp. v době, kdy sjezd nezasedá, nejvyšším orgánem strany, ale v praxi se hybnou silou KSČ stal sedmičlenný, volený užší výkonný výbor strany (politbyro) jako „nejvyšší orgán pracovní“. Podstatně se změnila i funkce bývalého zastupitelstva

strany, které bylo přejmenováno na říšskou konferenci strany a stalo se pouze poradním orgánem výkonného výboru. Sjezd volil kontrolní výbor strany. Nově se ve stanovách objevily články o stranických trestech pro ty, kteří poruší disciplínu nebo usnesení strany: důtka, veřejná důtka, dočasné odejmutí funkcí ve straně a konečně vyloučení ze strany. (S represemi vůči členům sociálnědemokratická strana nepočítala.)

Přijetí stanov na slučovacím sjezdu předcházela větší diskuse, do níž zasáhla svým usnesením i Komunistická internacionála, avšak její pokyny sjezd plně neakceptoval. Proto se KSČ musela v dalším období vyrovnávat s tlaky a požadavky přijmout všech 21 podmínek Komunistické internacionály (jejich splnění bylo předpokladem a podmínkou pro přijetí do tohoto internacionálního svazu) a odstranit i ve sféře organizační výstavby pozůstatky tzv. sociálnědemokratismu. V rámci procesu bolševizace došlo v letech 1924–1929 k dalším úpravám organizačního řádu strany.

Nejdůležitější změny nastaly na 2. sjezdu KSČ v roce 1924. Poprvé bylo veřejně proklamováno, že Komunistická strana Československa není samostatnou stranou, ale sekcí Komunistické internacionály, která se zavazuje realizovat moskevskou politiku a důležitá vnitřní opatření s ní konzultovat. Stanovy vyžadovaly zvýšení disciplíny členstva jak ve smyslu formální evidence, tak i závazností zásady tzv. demokratického centralismu. Zdůraznily bezpodmínečnou nutnost rychle a přesně provádět všechna usnesení vedoucích orgánů strany, přičemž diskuse se připouštěla pouze ve fázi přípravy rozhodnutí, po jeho přijetí muselo být usnesení realizováno i v případě nesouhlasu části členů nebo organizace. Sjezd obnovil okresní stranické organizace (ve velkých městech obvodní), upřesnil strukturu dvaatřicetičlenného ústředního výboru zřízením politického a organizačního byra a volbou dvou politických a organizačních sekretářů, přičemž tzv. generální sekretář (do února 1922 B. Jílek, po něm do dubna 1925 A. Zápotocký) měl v praxi mimořádný mocenský vliv, jinak však z organizačního hlediska navázala směrnice na předpisy z roku 1921. Zásadní změnou bylo ovšem nové uspořádání strany v jejím základním článku, tj. na úrovni základní organizace. V souladu s diktátem Komunistické internacionály a sovětských zkušeností se nejmenší organizací strany stala tzv. závodní buňka, vedená výborem v čele s předsedou: „Základnu organizace strany tvoří závodní buňky (v továrnách, na dolech, v dílnách a kancelářích, obchodech, zemědělských podnicích atd.), do nichž patří všichni na těchto místech pracující členové strany.“ Buňka měla mít nejméně tři členy. To znamenalo podstatnou změnu ve srovnání s dlouholetým stranickým územím u nás, popření územní organizace a její nahrazení organizací na pracovišti.

Ten, kdo nepracoval ve výrobním podniku (ženy v domácnosti, služební, maloročníci, samostatní řemeslníci atd.), se měl přidružit k závodní buňce buňky podle ulic, vesnické ap. Všechny buňky v místě pak vytvářely místní skupinu, tj. základní organizaci. Obdobné novum představoval i příkaz zakládat tzv. komunistické frakce v mimostranických útvarech (v obecních zastupitelstvech, závodních výborech, v různých organizacích, družstvech atd.), které byly seskupením nejméně tří komunistů v daném grémiu nebo subjektu a měly zde uplatňovat politiku KSČ; nešlo o plnoprávné organizace strany, neboť byly řízeny buňkami.

Tyto organizační změny se nasetkaly v řadách členstva strany s pochopením, a přestože je znovu zdůraznila rezoluce o organizačních otázkách 3. sjezdu v roce 1925 a organizační řád přijatý na 4. sjezdu v roce 1927, musel 5. sjezd, konaný roku 1929, konstatovat, že zůstaly nenaplněny, a ještě květnová celostátní konference KSČ v roce 1931 v této souvislosti prohlašovala, že v buňkách působí pouze asi 20 % členů strany. 5. sjezd přijal organizační teze, které uvedenou strukturu neměnily, jen zdůraznily nutnost uvést ji do života. 7. sjezd v roce 1936 dal příkaz připravit nový organizační řád, což nebylo splněno, a tak nové stanovy přijal až 8. sjezd KSČ v březnu 1946.

Důležitou změnou, kterou přinesl 3. sjezd KSČ v roce 1925, bylo konstituování sekretariátu, původně čtyřčlenného, který v roce 1927 převzal úkoly organizačního byra (dále už nevoleno) a za *Jílka* vedení (od března 1927 opět generálním sekretářem) se stal nejvlivnějším orgánem strany. Na půdě sekretariátu se také v období mezi 4. a 5. sjezdem KSČ rozvíjel mocenský zápas mezi oběma křídly ve straně a jeho složení se v roce 1928 změnilo ve prospěch *Gottwaldovy* frakce. *K. Gottwald* se na 5. sjezdu stal ústředním tajemníkem strany a společně s *Evženem Friedem*, *Arthurem Melzerem*, *Janem Švermou* (1901–1944) a *Antonínem Zápotockým* (1884–1957) zasedal v sekretariátu strany. Po 5. sjezdu se podstatně zvýšil počet členů ústředního výboru KSČ, který kolísal mezi 50–60.

Přesné určení vůdčích funkcionářů KSČ, tj. personální složení ústředních orgánů, se v důsledku neúplné evidence ukazuje jako badatelský problém. To se týká i osob, které stranu formálně vedly. Do funkce předsedy výkonného výboru marxistické levice delegáti zvolili pražského kovodělníka *Dominika Havlína*, místopředsdou se stal *B. Šmeral*. Ten vlastně představoval společně s *V. Houserem* (1871–1958) vůdčí osobnost jak marxistické levice, tak KSČ, ovšem jen do poloviny 20. let, neboť po sjezdu v roce 1924 ho velmi rychle

vytlačovali radikální a také vůči moskevským tlakům povolnější soudruzi, uplatnil se pak převážně v Komunistické internacionále. Na ustavujícím sjezdu byl do čela KSČ postaven domkář *Václav Šturc* (1858–1939), jehož potvrdil ve funkci předsedy výkonného výboru i slučovací sjezd, a setrval v ní do září 1922, kdy ho říšská konference odvolala. V říjnu 1922 na jeho místo nastoupil *A. Muna* a na 2. sjezdu (1924) tuto funkci převzal *Josef Haken* (1880–1949) a vykonával ji do listopadu 1926, kdy odjel do Moskvy. Od 4. sjezdu stranické dokumenty funkcionáře ústředního výboru strany neuvádějí a literatura zdůrazňuje vůdčí roli ústředního sekretariátu a sekretářů (tajemníků), tj. *B. Jilka* a *K. Gottwalda* – ten figuroval v ústředním výboru nejprve jako ústřední tajemník (od roku 1929) a potom jako generální tajemník (od roku 1931), přičemž stál také v čele politbyra. V letech 1934–1936 stranu přechodně vedl *J. Šverma* za asistence *Rudolfa Slánského* (1901–1952).

Po zákazu činnosti KSČ na podzim 1938 se strana stáhla do ilegality a konstituovala tajné vedoucí struktury doma i v zahraničí. Vedle moskevského vedení KSČ fungovalo v letech 1939–1940 tzv. zahraniční byro v Paříži (*Bruno Köhler, V. Široký, J. Šverma*). Po rozpuštění Komunistické internacionály v roce 1943 oba orgány fúzovaly a v Moskvě vzniklo zahraniční byro KSČ (*Rudolf Appelt, K. Gottwald, B. Köhler, V. Kopecký, J. Krosnář, R. Slánský, J. Šverma*), které tvořilo spojnici mezi předválečnou a poválečnou historií strany. V protektorátu fungovala čtyři po sobě následující ilegální vedení KSČ v Čechách a zemské vedení KSČ na Moravě (v letech 1941–1945), na Slovensku se strana organizačně osamostatnila a rovněž v důsledku perzekuce postupně formovala několik za sebou jdoucích ilegálních vedení.

Ze socioprofesionálního hlediska tvořili základnu strany v období kolem 2. sjezdu strany kovodělníci (16,3 % členů), ženy v domácnosti (14,9 %) a textilní (10,1 %) a stavební (10 %) dělníci. Naopak poměrně slabě byla zastoupena inteligence (především učitelé a profesori, vysokoškolských studentů bylo evidováno 204), relativně málo členů pocházelo z řad řemeslníků (2,31 %) a rolníků (2,69 %). Tento profil si komunistická strana udržovala až do roku 1938, přičemž po 5. sjezdu se vrstva inteligence snížila na minimum a intelektuálové absentovali vůbec.

Za 17 let své existence uspořádala KSČ kromě ustavujícího a slučovacího celkem sedm sjezdů – v letech 1923, 1924, 1925, 1927, 1929, 1931 a 1936. Vedle toho ovšem organizovala na základě doporučení Komunistické internacionály rovněž celostátní („říšské“) konference, které řešily aktuální potřeby stranické práce – ty proběhly v letech 1922 (dvakrát), 1923, 1924, 1928, 1931,

1934 a 1935. Zvláštní význam měly i tzv. celoslovenské konference, které se konaly v letech 1924, 1925, 1926, 1927, 1930 a 1937.

4. Satelitní organizace

Stejně jako všechny větší politické strany první republiky disponovala i KSČ systémem přidružených, tzv. náborových organizací, které vyvíjely činnost pod jejím dohledem. Jejich vyčerpávající výčet by byl příliš rozsáhlý – šlo o různá profesní seskupení, konzumní družstva (např. pražská *Včela*, liberecký *Vorwärts*, ostravská *Budoucnost*, brněnská *Vzájemnost-Včela*), vzdělávací kroužky, dětské a ženské organizace, kulturní sdružení atd. – proto je následující přehled pouze výběrový.

Nejvýznamnější satelitní komunistickou organizaci reprezentoval *Mezinárodní všeodborový svaz*, který vznikl v říjnu 1922 v důsledku rozštěpení sociálnědemokratického Odborového sdružení československého (založeného roku 1897). Poté, co ztroskotala komunistická odborová politika vyjádřená heslem „Dobýt, ne rozbít!“ a vyloučení rozvraceči museli ústřednu opustit, nezbylo jim nic jiného než konstituovat vlastní komunistický odborový svaz. Zpočátku si Mezinárodní všeodborový svaz počínal poměrně úspěšně (přestože velká většina odborářů zůstala věrna sociálnědemokratické straně) a ve svých řadách soustředil kolem 20 000 členů, ovšem v polovině 20. let, kdy zesílily zásahy vedení KSČ do řízení organizace v rámci prosazování tzv. bolševizace, se objevily první hlubší rozpory, které posléze vedly k secesi členstva. Konflikt mezi komunistickými odboráři a vedením KSČ vyvrcholil v letech 1928–1929, kdy se po 5. sjezdu strany v březnu 1929 Mezinárodní všeodborový svaz, řízený tajemníkem *J. Haisem* (1866–1943), od KSČ odtrhl a gottwaldovské vedení bylo nuceno založit novou zastřešující odborovou organizaci. Stalo se jí *Ústředí průmyslových svazů* (tzv. Rudé odbory), v jejichž čele působil až do zániku ČSR v roce 1938 *A. Zápotocký*. Většina odborářů zůstala v Mezinárodním všeodborovém svazu, takže Rudé odbory představovaly málo významné a pasivní seskupení. Ve druhé polovině 30. let připadl Rudým odborům úkol realizovat taktiku lidové fronty proti fašismu – byly však málo úspěšné, neboť odboráři se od komunistů distancovali.

Rovněž vznik *Federace dělnických tělovýchovných jednot* byl výsledkem proces uvnitřní diferenciaci a rozštěpení sociálnědemokratického Svazu dělnických jednot pro cvičení těla, vedeného Františkem Hummelhanssem. Vyloučená levice v čele s *Jiřím Františkem Chaloupeckým* (1890–1922) si v květnu 1921

založila vlastní tělovýchovnou organizaci, v níž se podařilo soustředit asi 106 000 členů v 1 147 jednotách (1922). Svaz se stal členem Rudé sportovní internacionály (ustavené roku 1921 v Moskvě) a kromě vlastních tělovýchovných aktivit (mj. organizace spartakiád) se věnoval i kulturní činnosti. V lednu 1926 fúzoval s dalšími tělovýchovnými organizacemi (*Spartakovi skauti práce, Svaz dělnických cyklistů, Rudé hvězdy, Klub dělnických turistů*) a změnil název na *Federaci proletářské tělovýchovy*. Ta do roku 1932 postupně vydávala vlastní časopisy *Dělnická tělovýchova, Stadion a Oheň*, v roce 1932 zavedla odznak zdatnosti „K třídnímu boji připraven!“ a ve druhé polovině 30. let se pokoušela prosadit ideu jednotné lidové fronty na poli tělovýchovného hnutí. V roce 1938 byla Federace proletářské tělovýchovy rozpuštěna.

Nepříliš početnou (asi mezi 8 000–13 000 členy), ale vlivnou sílu mezi komunistickými satelity představoval *Komunistický svaz mládeže* (tzv. Komsomol), který se konstitoval v únoru 1921 jako internacionální svaz českých, slovenských a německých mládežnických organizací. Jeho činnost výrazně ovlivňovaly jednak zásahy vedení KSČ, jednak impulzy vycházející z Komunistické internacionály mládeže (založené v roce 1921 z Leninovy iniciativy) – organizačně figuroval jako její sekce. Vedení KSČ organizaci využívalo k ovlivňování mladých lidí ze všech sociálních vrstev (např. k negativnímu působení na mladé vojáky podněcováním sabotáží v armádě pod heslem „anti-práce“). Komsomol byl dvakrát úředně zakázán a po určitou dobu ve 20. letech pracoval v ilegalitě.

V roce 1922 KSČ svěřila Komsomolu vytvoření dětské organizace, která byla činná nejprve pod názvem *Mladí průkopníci* (1922–1931) a později jako *Svaz pro péči o proletářské dítě*; ve 30. letech se běžněji používalo označení *Rudí průkopníci* nebo *Rudí pionýři*. Mezi organizátory dětského sdružení vynikl zejména učitel *Sláva Horník* (1907–1940).

Komsomol řídil také *Komunistickou studentskou frakci* (tzv. Kostufra), která od roku 1922 sdružovala vysokoškolské studenty a využívala je k ovlivňování dalších studentských organizací, jakými byly např. Jednota nemajetného a pokrokového studentstva, Mladá kultura, Studentská fronta za mír, pokrok a svobodu, Demokratický blok studentstva atd. Kostufra vydávala v letech 1925–1929 časopis *Avantgarda* a prošla jí řada pozdějších výrazných osobností strany, např. *Ivan Sekanina* (1900–1940), *Pavel Reimann* (1902–1976), *Kurt Konrad* (1908–1941), *Eduard Goldstücker* (nar. 1913), *Jaromír Hrbek* (1914–1992), *Bohuslav Laštovička* (1905–1981) atd.

V roce 1936 byl Komsomol jako samostatná organizace rozhodnutím KSČ likvidován a nahrazen sdruženími mládeže na národní bázi, kterými byly *Svaz mladých*, *Svaz slovenskej mládeže*, *Deutscher Jugendbund* a *Magyar Fiatalok Szövetsége*. V čele Komsomolu se v jeho historii uplatnili mj. *Jan Šverma*, *Bruno Köhler*, *Karel Aksamit* (1897–1944), *Otto Synek* (1900–1941), *Jan Zika* (1902–1942), *Augustin Schramm* (1907–1948), *Jiří Hendrych* (1913–1979) aj.

Ke komunistickým satelitním organizacím náležela rovněž *Dělnická pomoc*, založená v roce 1921. Činnost tohoto spolku byla zaměřena především na organizaci peněžních sbírek, určených na pomoc domácímu i zahraničnímu proletariátu ohroženému v důsledku stávek, nezaměstnanosti, živelných pohrom atd. V roce 1932 byla *Dělnická pomoc* zakázána, přesto pokračovala ve svých aktivitách a v roce 1936 se transformovala ve spolek *Vzájemnost*. Mezi protagonisty sdružení patřili *Z. Nejedlý*, *L. Landová-Štychová*, *A. Zápotocký*, *Marie Vobecká* (1889–1947) aj. *Rudá pomoc*, vytvořená v roce 1925 na základě příkazu Komunistické internacionály, sledovala obdobné cíle jako *Dělnická pomoc* – materiálně a morálně pomáhat komunistům a levicově orientovaným soupunktíkům, kteří byli stíháni policejním aparátem za své aktivity v rámci „třídního boje“. Vedla kampaně za propuštění vězněných komunistů, organizovala na jejich podporu schůze a deputace, vydávala knihy a různé tiskoviny atd. V roce 1932 byla sice také úředně rozpuštěna, avšak zákaz činnosti nerespektovala a podílela se např. na založení tzv. Šaldova komitétu na pomoc německým antifašistům. Od roku 1935 pracovala opět legálně, a to pod názvem *Solidarita*, až do roku 1938. V roce 1936 disponovala 187 odbočkami s 12 395 členy. V letech občanské války ve Španělsku iniciovala zakládání výborů pro pomoc španělským komunistům. Mezi organizátory tohoto sdružení vynikli zejména *L. Landová-Štychová*, *Anežka Hodinová-Spurná* (1895–1963), *František Nedvěd* (1876–1943), *Theodor Bartošek* (1877–1954) aj.

Od roku 1921 byla činná také *Federace komunistických osvětových jednot*, která se orientovala na kulturní, osvětové a ateistické aktivity. V roce 1927 fúzovala se Svazem socialistických bezvěrců a Spolkem volných myslitelů Augustin Smetana ve *Svaz proletářských bezvěrců*. V roce 1933 byla tato organizace zakázána, pokračovala však v práci v ilegalitě. Nejaktivněji mezi bezvěrci vystupovali *T. Bartošek*, *L. Landová-Štychová* a *Jan Vodička* (1893–1961).

Vůdčí osobností *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení se sovětským Ruskem*, která propagovala československo-sovětské styky ve sféře

umění, vědy, kultury a techniky, byl Z. Nejedlý, její iniciátor a předseda. Od svého vzniku v roce 1925 udržovala těsné styky se sovětskými kulturními a vědeckými institucemi. Vydávala časopis *Nové Rusko*, organizovala výměnné zájezdy a výstavy, rozvíjela publikační a přednáškovou činnost atd. Výrazně se angažovala pro uznání Svazu sovětských socialistických republik de iure a uzavření spojenecké smlouvy mezi ČSR a SSSR. Úředně byla zakázána 15. března 1939. V řadě oblastí se její činnost prolínala s aktivitami *Svazu přátel SSSR*, sdružujícím přibližně 40 000 individuálních členů a 162 kolektivů (čítajících asi 250 000 členů).

Z dalších organizací působících pod vlivem KSČ je možno zmínit – už jen ve výčtu – ještě například *Proletkult*, *Svaz dělnických divadelních ochotníků*, *Svaz domkářů, malých a středních rolníků* a *Federaci komunistických samostatných pracovníků v republice Československé* (později *Jednotu pokrokových živnostníků ČSR*).

5. Tisk

Globální pohled na tisk KSČ vytváří dojem relativní početnosti (např. v roce 1921 strana vydávala 53 listů, z toho sedm deníků) a velké pestrosti: vycházela řada komunistických deníků, obdeníků, týdeníků, měsíčníků, politických, odborových, ženských a mládežnických listů, časopisů pro profesní a národnostní skupiny, pro členy tělovýchovné organizace, satirický a humoristický list, a to na všech úrovních, počínaje celostátní, přes krajské, okresní až po závody. Hlubší pohled však ukazuje, že jde do velké míry o optický klam, neboť většina periodik byla jen epizodní záležitostí a objevovala se na poměrně krátkou dobu, vedle toho mnoho titulů brzy fúzovalo nebo se změnilo v hlavičkové listy. Tato proměnlivost se týkala i formátu, periodicity, tiskáren, vydavatelů a redaktorů, takže výsledkem je vlastně málo přehledná situace.

Kde hledat příčiny tohoto stavu? Tisk KSČ byl obsahově koncipován k propagaci programu a cílů strany, své čtenáře podněcoval k boji proti stávajícímu kapitalistickému řádu, politickým poměrům, demokracii, Československé republice a všem, kteří stáli komunistům v cestě, včetně nepřátel ve vlastních řadách. Je proto pochopitelné, že od počátku své existence vyvolával komunistický tisk zájem státních orgánů, které jej podrobovaly ostré cenzuře, konfiskovaly nebo dokonce zastavovaly vydávání, s cílem zmírnit jeho podvratné působení. Soustavná perzekuce tisku měla pro KSČ nepříznivé důsledky v podobě velkých finančních ztrát a řady soudních procesů pro tiskové přečiny,

počítaje v to věznění redaktorů. K tomu se přidružovaly i problémy uvnitř strany s placením za odběr a kolportáž, takže jednotliví vydavatelé nebyli posléze schopni edici sanovat a museli sahat ke zmíněným reorganizacím a náhradním řešením. Zvýšený dohled nad komunistickým tiskem uplatňovaly státní orgány přibližně od poloviny 20. let, nejvíce se pak tento tlak vystupňoval v období let 1928–1936, kdy bývalo vydávání také zastavováno na jeden až šest měsíců. Teprve po uzavření československo-sovětské smlouvy v roce 1935 a posunech v politice Komunistické internacionály a KSČ se situace měnila, avšak v té době strana vydávala většinu titulů jako hlavičkové listy pražského ústředního tisku. Přísný státní dohled, společně s dalšími okolnostmi, způsobil straně nejen vážné finanční problémy, ale oslaboval i její agitaci, neboť zásahy proti tisku byly většinou nečekané, před volbami nebo halasně oznamovanými masovými komunistickými akcemi. Stát bránil také kolportáži komunistických listů – např. v roce 1929 ministerstva zakázala jejich prodej v trafikách, nádražních prodejnách a restauracích.

Vedení KSČ samozřejmě pouze pasivně nepřihlíželo a snažilo se státním zásahům čelit. Minimalizovalo vydavatelské náklady, organizovalo peněžní sbírky na tisk, vyžadovalo zvýšení odběru, provádělo různé úhybné manévry prostřednictvím využívání spřízněných levicových titulů atd., ale především organizovalo vznik ilegálního aparátu pro vydávání a kolportáž jak zakázaných, tak i nových titulů. Od roku 1925 vycházela řada cyklostylovaných ilegálních časopisů, zejména na nižší stranické úrovni – na závodech, v místních a uličních organizacích (např. na Moravě bylo v letech 1925–1936 vydáno 141 titulů ilegálních komunistických periodik). Od počátku 30. let roli zakázaných nebo zaniklých regionálních periodik suploval legální závodní tisk vydávaný ve velkých průmyslových střediscích.

Redukce komunistického tisku byla ovšem způsobena nejen jeho perzekucí, ale také nezájmem čtenářů. Jestliže na jedné straně se podařilo třeba během jednoho dne dostat do domácností až 5 000 exemplářů určité tiskoviny v rámci nějaké kampaně, stávky či místního sociálně vypjatého konfliktu, na druhé straně se řadoví komunisté vyhýbali předplácení titulů, neboť noviny psaly nezajímavě, byly většinou odtržené od reálného života, přinášely různé teoretické traktáty na pokračování, referovaly o sjezdech a schůzích, otiskovaly černobílé zprávy dělnických dopisovatelů ze závodů, byly plné polemik a útoků na různé nepřátele a frakce atd. To prosté dělníky příliš nepřitahovalo, ale spíše uvádělo do letargie a nezájmu o tisk.

Výčet všech titulů, které KSČ vydávala, by byl poměrně rozsáhlý, avšak málo účelný, i proto, že psaly všechny obdobně. Ústřední tiskový orgán strany

reprezentovalo *Rudé právo*, které vycházelo od 21. září 1921 a je u nás s historií této strany spjata nejvýrazněji. Kladenští komunisté vydávali populární *Svobodu*, plzeňští *Pravdu*. Na Moravě noviny s centrálním dosahem nevycházely, snad nejvlivnějším periodikem se zde díky místu svého vydávání stala brněnská *Rovnost*. Na střední Moravě vycházela *Stráž lidu*, na Ostravsku *Dělnický ská Rovnost*. Na střední Moravě vycházela *Stráž lidu*, na Ostravsku *Dělnický ská Rovnost*. Na střední Moravě vycházela *Stráž lidu*, na Ostravsku *Dělnický ská Rovnost*. Ze slovenských komunistických periodik uveďme alespoň *Pravdu chudoby*, *Pravdu a Hlas ľudu*. Jako internacionální strana vydávala KSČ i jinojazyčné novinové tituly: v maďarštině *Munkás (Dělník)*, v němčině *Vorwärts (Vpřed)*, později *Die Rote Fahne (Rudý prapor)* v Čechách, na Moravě *Der Kampf (Boj)* nebo *Volksstimme (Hlas lidu)*, v polštině *Głos robotniczy (Dělnický hlas)* atd. Do tohoto ilustrativního výčtu zahrňme také *Rudý večerník*, teoretickou *Komunistickou revui* (od roku 1924), *Tvorbu* (převzatou v roce 1928 jako kulturně-politický časopis), *Haló noviny* (od roku 1933), *Komunistu* a pod vlivem komunistické strany vydávaný slovenský *Dav*.

6. Vnitrostranické poměry

Podat celkovou charakteristiku poměrů uvnitř KSČ není snadnou záležitostí: na jedné straně se záhy prosadil tuhý centralismus a disciplína, což vedlo ke ztrátě vnitrostranické demokracie, relativní uniformitě názorů a zúžení prostoru pro iniciativu nižších článků i členské základny, mobilizované pak do akcí výhradně ústředím strany, krajskými a okresními výbory, na druhé straně byl však vývoj ve straně provázen řadou krizových vztahů v elitách a permanentními vnitrostranickými zápasy, které ústily do hlubokých roztržek, vytváření frakčních seskupení a vylučování nepohodlných. To se nikdy neobešlo bez silných slov, nadávek, hádek a obviňování z ideologických úchylek či zrady komunistických ideálů.

Skutečnost, že ze strany odcházeli jedinci, nelze považovat za nějakou zvláštnost, avšak její meziválečná historie je poznamenána především několika rozsáhlými otřesy – vedle mnoha lokálních menšího významu – spojenými i s širším pohybem členstva, které stranu hromadně opouštělo a po překonání krize se pak v lepším případě zase vracelo, většinou ovšem bylo nutno podchytit nové nespokojence a začlenit je do organizačních struktur. Tato fluktuační k vnitřnímu klidu ve straně pochopitelně nepřispívala. Špička KSČ nebyla ve skutečnosti nikdy zcela jednotná a frakce – klasicky, ale pouze schematicky členěné na levici, centristy a pravici – se rozcházely v názorech na řadu zásadních otázek, které se většinou odvíjely od klíčového problému: ochoty

plně se podřídít direktivám Moskvy za situace, kdy vedení Komunistické strany Sovětského svazu a Komunistické internacionály vytyčovalo problematické nebo přímo chybné úkoly, nerealisticky hodnotilo poměry a specifickou situaci v jednotlivých zemích, vidělo je prizmatem sovětské skutečnosti a tamních podmínek a svá očekávání vydávalo za skutečnost. Přitom bezpodmínečně trvalo na jejich uvádění do praxe a vynucovalo si je prostřednictvím nátlaku (v pozadí stála hrozba fyzické likvidace) na vedoucí funkcionáře – kteří v drtivé většině ustupovali a podřizovali se.

K první krizi došlo vlastně ještě před samotným založením KSČ: skupina poslanců a příslušníků marxistické levice kolem bývalého legionáře Vincence Charváta (1889–1947), Viléma Brodeckého (1874–1950), Rudolfa Kleina a *Josefa Tesky* se vzepřela požadavku přijetí 21 podmínek Komunistické internacionály a protestovala proti zamýšlenému vstupu do ní, neboť se obávala ztráty samostatnosti strany a nemínila se dobrovolně podřídít Moskvě. Od počátku května 1921 připravovala v marxistické levici roztržku a založení nové strany. Organizátoři se neprozřetelně svěřili se svými záměry *Václavu Bolenovi* (1887–1963), který je v *Rudém právu* zveřejnil, a tak *Teskovo* vystoupení na ustavujícím sjezdu KSČ, zaměřené proti Komunistické internacionále, nebylo překvapením a zůstalo bez ohlasu. Odpůrci internacionály založili 26. května 1921 v Praze na Vinohradech **NEODVISLOU RADIKÁLNÍ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKOU STRANU**. V jejím čele stál kovodělník Jaroslav Siegl, strana vydávala týdeník *Sociální demokrat* a měla v parlamentu tři poslance – V. Charváta, V. Brodeckého a R. Kleina (tzv. centristé). Když se v roce 1923 spojila s Vrbenského skupinou ve stranu **SOCIALISTICKÉ SJEDNOCENÍ**, část jejích členů vedených *J. Teskou* přešla do KSČ, kde poté představovali pravicovou frakci a výrazně ovlivňovali postoje vedení organizace 1. pražského kraje – tajemníkem byl *Josef Bubník* (1879–1957).

Neklid v komunistických řadách pokračoval i v počáteční fázi existence KSČ v letech 1921–1922 a projevil se v podstatě střetem pravice (*B. Šmeral*) s levicově orientovanou skupinou kolem *Bohumila Jílka* (1892–1963), který se na slučovacím sjezdu stal generálním tajemníkem strany. Příčiny sporu nebyly nové a k jejich vyhocení nepochybně přispěl 3. kongres Komunistické internacionály v červnu 1921, na němž čelní představitelé jejího vedení (Grigorij J. Zinovjev, Béla Kún, Mátyás Rákosi) tvrdě napadali zpočátku nepřítomného *B. Šmerala* a jeho stoupence pro údajný oportunismus a podřizování se buržoazii, což se údajně markantně projevovalo jejich spoluprací s představiteli Československé republiky a ztrátou revolučnosti. Za Leninovy asistence se sice podařilo *B. Šmerala* donutit k souhlasu s vytvořením internacionální KSČ, ale

ne již odstranit jeho jistou distanci vůči Moskvě. Proto *Jilkův* kruh, k němuž patřili také *V. Bolen*, *V. Houser* a *V. Štunc*, nekompromisně požadoval změnu politiky strany, která měla být nejen bezvýhradně promoskevská, ale také revoluční, radikální, orientovaná na okamžitou realizaci bojových akcí proletariátu v duchu komunistických cílů. Levicová opozice vůči *Šmeralovu* vedení strany plánovala vydávání vlastního periodika a vyvíjela zřetelnou frakční činnost. Její cíle byly přirozeně nerealistické, nereflektující reálnou politickou a hospodářskou situaci v ČSR, která nebyla pro nastolení „vlády proletariátu“ zralá a příznivá. Tento spor mezi pravicí a levicí o taktický postup vyústil v září 1922 ve vyloučení vůdčích činitelů levice (*B. Jilka*, *V. Bolena*, *V. Štunce*) ze strany (plně v souladu s Leninovým postojem k frakční činnosti), ovšem 4. kongres Komunistické internacionály (listopad–prosinec 1922) rozhodnutí KSČ zrušil, exkomunikovaní se mohli vrátit a strana si naopak vysloužila další výtky a poukazy na přetrvávající sociálnědemokratické praktiky, za jejichž hlavního nositele byl označován v první řadě samotný *B. Šmeral*. Vnitrostranický střet tedy skončil zdánlivě patovou situací, avšak již na 2. sjezdu KSČ (31. říjen–4. listopad 1924) získala levice za pomoci delegáta Komunistické internacionály Dmitrije Zacharoviče Manuilského (1883–1959) v novém ústředním výboru většinu. Předpoklady pro novou bipolaritu pravice versus levice, personifikovanou tentokrát *B. Šmeralem* a *Aloisem Neurathem*, vytvořil 5. kongres Komunistické internacionály (červen–červenec 1924) kritikou centristů (*B. Šmeral*, *K. Kreibich*) a preferencí levice, kromě *A. Neuratha* reprezentované *M. Čulenem*, *E. Friedem* (1900–1943) a *Júliem Verčíkem* (1894–1981).

Rovněž další vnitrostranická krize, náležející k těm závažnějším a spojená s osobou tajemníka pražského kraje v první polovině 20. let a poslance parlamentu *J. Bubníka*, tzv. bubnikiáda, měla svůj počátek v politice Komunistické internacionály, přesněji řečeno, v závěrech o tzv. bolševizaci komunistických stran. Pod tímto heslem se skrýval požadavek přebírat a aplikovat do stranické práce sovětské zkušenosti „tří revolucí“ (zahrnující centralizaci strany a zvyšování disciplíny a bojové odhodlanosti členstva), kromě jiného i z organizační výstavby strany: místní organizace měly být zrušeny a nahrazeny závodními „buňkami“ – stranická práce z místa bydliště se měla přesunout na pracoviště. Idea bolševizace nepadla v KSČ na příliš úrodnou půdu, značná část členů ji nepochopila ani neakceptovala. S požadavkem zakládat organizace na závodech komunisté nesouhlasili (zřejmě i proto, aby nebyli kapitalistovi bezprostředně na očích) a reagovali zpočátku pasivní rezistencí; v řadě míst nižší články pokyny nerespektovaly (např. v Nymburku, Českých Budějovicích, Táboře), jinde byl důsledkem masový odchod ze strany (např. na Kladně), proti se postavily i komunistické odbory, které v buňkách spatřovaly

konkurenci. V září 1925 musel 3. sjezd KSČ konstatovat totální neúspěch bolševizace.

Proti přebírání „leninských norem stranické práce“, které bylo v praxi spojeno s otevřenými zásahy Komunistické internacionály do vnitřních záležitostí KSČ, se otevřeně postavila pražská krajská organizace vedená *J. Bubníkem*. V únoru 1925 vedení strany *J. Bubníka* z KSČ vyloučilo se zdůvodněním, že údajně podporoval akce vedoucí k rozbití strany a mařil přípravu protidrahých demonstrací. *J. Bubník* tento krok odmítl, vystoupil z komunistického poslaneckého klubu, prohlásil se za „nezávislého komunistu“ a spolu s dalšími sedmi poslanci, kteří ho následovali, vytvořil Klub nezávislých komunistických poslanců. Kauza vyústila v hlubokou vnitrostranickou krizi. Bubníkovce podpořily organizace na Kladensku, Hodonínsku a Brněnsku. Brněnská opozice kolem šéfredaktora *Rovnosti*, někdejšího katolického modernisty *Jaroslava Roučky* (1874–1948), zformulovala na *Bubníkovu* podporu tzv. Brněnské memorandum, adresované Komunistické internacionále, které požadovalo uvolnění vazeb KSČ na Moskvu a odmítalo zásady bolševizace. Vedení KSČ se obrátilo do Moskvy se žádostí o pomoc při řešení situace a poté, co exekutiva Komunistické internacionály vyloučení poslanců schválila, *Bubníkovi* stoupenci založili 21. června 1925 **NEODVISLOU STRANU KOMUNISTICKOU V ČSR**, s vlastním tiskovým orgánem *Hlas pravdy*. V listopadu 1925 se tato strana zúčastnila parlamentních voleb, ale získala v nich pouze 7 813 hlasů. Volební neúspěch byl pro protagonisty signálem k likvidaci seskupení – jeho členstvo z velké části přešlo do sociálnědemokratické strany.

Přestože centristé (*B. Šmeral, A. Zápotocký*), kteří zpočátku *Bubníkovu* frakci podporovali, neboť bolševizace směřovala k potření jejich ideje masové politické strany zakotvené v domácích dělnických tradicích a respektující místní podmínky, se nakonec na pokyn z Moskvy připojili k stranickému vedení a bubníkovce odsoudili, nic to nezměnilo na faktu, že komunistickou stranu na protest proti „diktátorskému velitelství ze strany moskevského vedení“ opustila nejen řada prominentů, mezi nimi např. i *Míla Grimmichová* (1891–1957), ale také mnoho řadových členů. KSČ se rychle začala měnit z masové a legální strany v nepočetné seskupení, vedené profesionálními revolučními plnicími příkazy Komunistické internacionály. Šlo tedy o napůl úmyslnou (bolševizaci doprovázela vnitrostranická čistka vytěsňující bývalé sociální demokraty a málo přizpůsobivé a samostatné jedince) a napůl spontánní „transformaci“ KSČ korespondující se záměry Moskvy.

Ještě než „bubnikiáda“ plně odezněla, muselo stranické vedení znovu začít bojovat, tentokrát s početně sice malou, ale zato vlivnou „trockistickou“ opozicí

– zápas s ní probíhal v letech 1926–1928. „Trockistická“ frakce v KSČ měla svou základnu v pražské stranické organizaci, proto lze toto seskupení chápat i jako jakýsi pozůstatek *Bubníkovy* skupiny. Opíralo se o intelektuály a studentské funkcionáře, kteří si dovolili formulovat kritické postřehy k politice a počínání Stalina v KSSS na sklonku 20. let. Protagonisté frakce odsuzovali zejména represivní opatření namířená proti vnitřní sovětské opozici (G. J. Zinověvovi, S. S. Kameněvovi) a nesouhlasili s neustálými levičáckými výzvami zahalenými do požadavku permanentní revoluční politiky. Žádali obnovení vnitrostranické demokracie a svobodnou výměnu názorů. Tyto a další obdobné výtky namířené proti Moskvě vedení KSČ ostře odmítlo, označilo je za šíření trockismu a vůdčí představitelé frakce (*Artur Pollak, Michalec, Hůla, Görlich, Július Verčík, Skála*) byli po 5. sjezdu ze strany vyloučeni.

V témže období procházela KSČ nejhlubší vnitrostranickou krizí, která jí skutečně otrásla v základech, a strana z ní vyšla jako podstatně inovovaný subjekt. Zásadní vnitrostranickou roztržku let 1928–1929 lze interpretovat jako střetnutí levicové frakce kolem *B. Jílka* a *V. Bolena*, která řídila KSČ, se skupinou mladých ultralevých moskevských exponentů vedených *Klementem Gottwaldem* (1896–1953), kriticky označujících politiku strany za málo revoluční a oportunistickou; *Gottwaldovi* stoupenci se proto chtěli zmocnit vedení a nastolit důsledně bolševickou linii. „Karlínští kluci“, jak je toto seskupení označováno – *R. Slánský, Jaromír Dolanský* (1895–1973), *Václav Kopecký* (1897–1961), *Pavel Reimann, J. Šverma*, bratři *Procházkové, Josef Guttmann* (1902–1958) aj. – zahájili svůj útok na *Jílkovu* frakci na 6. kongresu Komunistické internacionály v srpnu 1928, kde *Gottwald* předložil pamflet pod názvem *Materiál k diskusi o československé otázce*, reagující na skutečnost, že vedení komunistické strany ve druhé polovině 20. let upustilo od radikálního programu likvidace buržoazní ČSR a zaujalo realističtější a vstřícnější postoj vůči státu, než tomu bylo v předchozí době. Současně *Gottwald* dokazoval neschopnost vedení strany na krachu tzv. Rudého dne v Praze.

Rudý den, připravený na 6. července 1928, měl nahradit zakázanou spartakiádu a vedení strany jej plánovalo jako velkou demonstraci síly KSČ, jako propagandistickou akci, která měla dokázat, že neúspěchy strany v tomto období – pokles členské základny, pasivita, příp. nečinnost buněk, potlačování kritiky, nezdary protestních shromáždění atd. – byly jen dočasné a KSČ přechází do nové fáze aktivity, s cílem získat nejen komunisty, ale všechny pracující pro boj za své ideály. Předpokládalo účast nejméně 120 000 lidí, přitom však nebyla přípravě věnována náležitá pozornost, a tak stěží 6 000 účastníků nebylo svědky „vojenské přehlídky síly a vlivu strany“, ale spíše její

dezorganizace. Ultralevičáci na takovou chybu čekali a náležitě jí propagandisticky využili, přestože šlo samozřejmě pouze o epizodu v řetězci podobných, málo úspěšných stranických počinů. Rudý den měl dohru na zasedání ústředního výboru 10. července 1928, kde R. Slánský otevřeně požadoval výměnu stranického vedení.

Kominterna, ovlivněná Stalinovými tezemi o nutnosti bojovat proti umírněným a o novém zostření bolševizace, se ve sporu frakcí postavila za K. Gottwalda (*Jílkovo* vedení si přes svůj radikalismus přece jen udržovalo od Moskvy jistou distanci a neakceptovalo všechny příkazy) a vydala na jeho podporu Otevřený dopis Exekutivy Komunistické internacionály, který se stal instrukcí pro členskou základnu v KSČ a výzvou k nahrazení neschopných komunistů ve vedení „mladými revolučními dělníky“. Bylo to opět otevřené vměšování do vnitrostranických záležitostí ze strany Moskvy a u vědomí „podpory z Východu“ připravil K. Gottwald pro další zasedání ústředního výboru rezoluci k usnesení Exekutivy Komunistické internacionály s názvem Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě.

Boj o vedení strany, který byl současně střetem o její podobu (*Šmeralova* koncepce masové, reformně socialistické a národní strany proti sovětské představě úderné, výběrové sekty profesionálních dělnických revolucionářů, naprosto oddaných internacionálnímu centru) a míru podřízenosti Komunistické internacionále (zjednodušeně vyjádřeno poslušnost versus bezvýhradná poslušnost), vyvrcholil na 5. sjezdu KSČ, konaném ve dnech 18.–23. února 1929. Sjezd proběhl jako konspirativní akce (byl připraven v rychlosti, bez dostatečné informovanosti členstva), v režii „karlínských kluků“ (od podzimu 1928 v ústředním sekretariátu pracovali tři „staří“ a tři „mladí“) a za dohledu exponentů Kominterny (G. Henrikovského-Zieglera a D. Manuilského). Hlavní slovo dostal K. Gottwald, jenž znovu kritizoval dosavadní vedení KSČ (v němž mimochodem společně s A. Zápotockým působil od 3. sjezdu strany v roce 1925 jako člen politického a organizačního byra, resp. ústředního sekretariátu), které stranu dovedlo do stavu rozkladu. *Gottwaldův* projev ovlivnil jak volbu nového ústředního výboru, tak politbyra – vedoucími funkcionáři se stali E. Fried, K. Gottwald, J. Haken, Josef Hrubý, Čeněk Hruška, A. Melzer, Jaroslav Stulík, Otto Synek, J. Šverma, A. Zápotocký. Generálním tajemníkem byl zvolen třiatřicetiletý K. Gottwald. Zcela nerealisticky označil situaci v ČSR za nástup fašismu, sociální demokraty charakterizoval jako sociálfašisty a vytýčil ostrou, bolševickou, konfrontační politiku KSČ.

Reakce členské základny na sjezd znamenala pro stranu značný otřes, neboť vyústila v masový exodus stranických elit i členstva: 27. března 1929 vydalo

26 poslanců a senátorů KSČ v čele s *V. Bolenem*, *B. Jílkem* a *A. Neurathem* prohlášení kritizující výsledky 5. sjezdu a „ultralevou“ politiku nového vedení, jež nutně přivede stranu do zkázy. Podobně reagovala skupina sedmi prominentních komunistických spisovatelů – *St. K. Neumann*, *Ivan Olbracht*, *Helena Malířová*, *Josef Hora*, *Jaroslav Seifert*, *Marie Majerová* a *Vladislav Vančura*. Od strany se odvrátila velká část tzv. Rudých odborů, vedených *Josefem Haisem*, které se distancovaly od „ultralevých“ frází a odmítly se podílet na vnitřním rozkladu strany; *Gottwaldovu* vedení nezbylo nakonec nic jiného než založit novou odborovou organizaci.

Situaci projednal ústřední výbor 28. března 1929 a vyhlásil proti opozici rozhodný boj. Usnesení si nechal schválit v Moskvě a na novém zasedání počátkem června 1929 vyloučil tzv. likvidátory (tedy odpůrce linie 5. sjezdu KSČ) ze strany; mezi vyloučenými se ocitli *V. Bolen*, *B. Jílek*, *A. Muna*, *A. Neurath*, *J. Verčík*, *M. Čulen*, poslanci a senátoři, spisovatelé atd. „Karlínští kluci“ sice zápas o vedení strany vyhráli, ve skutečnosti se však stali pouhými „správci KSČ“, plně závislími na Moskvě (bez jejíž patronace a pomoci by převrat neuskutečnili), stranu připravili o poslední zbývající intelektuály schopné samostatně a objektivně posuzovat vnitrostranické i vnitropolitické poměry, posílili trend, kdy věcnou diskusi ve straně takřka zcela nahradily nadávky, překrucování skutečnosti a manipulace s fakty, a oslabili stranu o 15–20 000 členů, takže se zmenšila asi na dvacetinu velikosti, kterou měla při svém založení. Krize strany se ihned promítla do výsledků zářijových parlamentních voleb v roce 1929, kdy KSČ ve srovnání s předchozími volbami zaznamenala úbytek kolem 200 000 hlasů, což představovalo ztrátu 11 mandátů. Na druhé straně však lze s ohledem na přestálou krizi tento výsledek označit za velmi solidní.

Jedním ze závažných důsledků uvedené vnitrostranické krize bylo i zformování tzv. mimostranické opozice, v níž se sdružili exkomunikovaní komunisté. Svá centra měla na Kladně a v Brně, a dokonce se pokoušela o koordinovaný postup prostřednictvím tzv. Akčního výboru komunistické opozice pro sjednocení opozičního hnutí. Tiskovou tribunou opozičního hnutí se stala *Rovnost*, publikující kritické články namířené jednak proti novému vedení KSČ, jednak proti Kominterně. Konference zástupců opozičních skupin se 10. srpna 1930 dohodla na svém spojení se sociálnědemokratickou stranou.

Na *Gottwaldovo* vedení však neútočili pouze bývalí komunisté. Bylo by iluzí se domnívat, že vyloučením tzv. likvidátorů strana pozbyla všech nespokojených jedinců a kritiků. Záhy po odeznění krize se v KSČ objevily nové spory:

jestliže *Gottwaldova* frakce představovala ultralevé křídlo, pak seskupení kolem členů ústředního výboru *J. Hrubého* a *E. Klingera* vystupovalo ještě radikálněji a obviňovalo „karlínské kluky“ z malé bojovnosti.

Vnitrostranické aféry v KSČ pokračovaly i v následujícím desetiletí. V letech 1932–1933 se vedení strany muselo vypořádat s případem šéfredaktora svého ústředního listu *Rudého práva* a člena politbyra *Josefa Guttmanna*. Ten si na zasedání 12. rozšířeného pléna Exekutivy Komunistické internacionály v Moskvě na přelomu srpna a září 1932 dovolil kritizovat politiku Kominterny a následně i Komunistické strany Německa, která při uplatňování taktiky jednotné fronty potencionální spojence spíše odrazovala než získávala. Za důsledek takového počínání označil fakt, že němečtí komunisté v podstatě napomáhají Hitlerovu vítězství. Sektářský přístup, vylučující ze svazku socialisty, pokládal za podceňování fašismu. *Guttmannovo* vystoupení bylo odmítnuto a bagatelizováno, přičemž Kominternu v dubnu 1933, tedy již po nástupu Hitlera k moci, nejenže znovu potvrdila správnost dosavadní taktiky německých komunistů, ale dokonce našla v Hitlerově režimu v Německu pozitivní rysy: masy lidu prý po prvních zkušenostech s ním vystřízliví, Hitlera smetou a Německu se otevře cesta k proletářské revoluci. Hitlerova fašistická diktatura byla tedy interpretována jako nástroj urychlení revoluce.

Vedení KSČ stálo zpočátku za *J. Guttmannem*, když však šéf *Rudého práva* odmítl otisknout ve svých novinách usnesení Komunistické internacionály zahrnující zmíněný výklad aktuální situace v Německu a nátlak z Moskvy se zostřil (formou dopisů, doporučení, výzev a povinných osobních raportů v SSSR), *K. Gottwald* a jeho stoupenci se v srpnu 1933 *J. Guttmanna* zřekli. Kominternu v této souvislosti požadovala po vedení KSČ přiznat pravicově oportunistické chyby, sesadit šéfredaktory komunistických novin a časopisů pro nepochopení či sabotáž závěrů Moskvy a poslat „samostatného myslitele a vykladače“ do SSSR, aby své postoje vysvětlil vůdcům. Z toho dostal *K. Gottwald* strach.

Kauza vyvrcholila v prosinci 1933 po 13. plénu Exekutivy Komunistické internacionály. *J. Guttmann* tehdy poslal ústřednímu výboru strany memorandum, v němž znovu zopakoval všechny své dosavadní názory na politiku Kominterny, která dle jeho názoru vede dělnické hnutí na scestí, a rezignoval na zastávané funkce. Vedení strany tento dokument odmítlo a zahájilo proti *Guttmannovi* ostrou diskreditační tiskovou kampaň a 31. prosince 1933 ho vyloučilo z KSČ; obdobný osud čekal funkcionáře, kteří se s jeho názory ztotožnili. Paradoxní na tomto případě je skutečnost, že v roce 1934 KSČ na

základě vývoje mezinárodní situace částečně revidovala sektářské chápání politiky jednotné fronty vůči fašismu a počala připouštět spolupráci se socialisty, tedy vlastně akceptovala *Guttmannův* přístup. Když však bývalý šéf *Rudého práva* v červenci 1934 požádal o opětné přijetí do KSČ, byl hrubě odmítnut a označen za kontrarevolučního dezertéra. Po 7. kongresu Komunistické internacionály, konaném v létě 1935, začala platit závazná směrnice (jdoucí dokonce za *Guttmannovy* představy) vytváření jednotné fronty se všemi demokratickými silami. *J. Guttmann*, zcela znechucen, tyto ideje odmítl a zaujal levičácké stanovisko.

Guttmannova aféra měla řadu shodných rysů s další „vzpourou intelektuála“, za niž považujeme případ komunistického žurnalisty a historika *Záviše Kalandry* (1902–1950). Paralela existuje nejen v tom, že oba sdíleli stejný názor na postoje W. Ulbrichta, vůdce německé komunistické strany, k fašismu a *Z. Kalandra* jako redaktor *Tvorby* svého kolegu obhajoval, ale zaujali totožné stanovisko i k tzv. moskevským procesům (se Zinověvem, Kameněvem, Radkem, Pjatakovem aj.) a oba posléze skončili mimo řady KSČ.

Z. Kalandra si počínal jako žurnalista velmi odvážně, postupoval nezávisle na stanoviscích KSČ, kritizoval taktické chyby komunistů a prostřednictvím dobře volených citátů z Bible nepřímou kritizoval KSČ i KSSS. Nezastavil se ani před interpretacemi vykonstruovaných politických procesů v SSSR, vydávaných Kominternou i komunistickou stranou za zločinné spiknutí proti revoluci. V roce 1936 vydal společně s *J. Guttmannem* brožuru s názvem *Odhalené tajemství moskevského procesu*, analyzující a odsuzující stalinismus. Za této situace je pochopitelné, že vedení KSČ mu na 7. sjezdu strany v dubnu 1936 *Tvorbu* odňalo a nepověřilo ho žádnou funkcí, což se rovnalo vyloučení. V roce 1937 oba muži založili společně s *Františkem Třešňákem-Tomešem* ostře protistalinsky laděný dvojtýdeník *Proletář* a až do roku 1938 vedli s KSČ rozsáhlé polemiky o její politice. Ideově vycházeli z trockismu. *Z. Kalandrovi*, který prošel za druhé světové války nacistickým koncentračním táborem v Ravensbrücku a po roce 1945 se politicky neangažoval, však jeho předválečné postoje nebyly zapomenuty: v roce 1950 ho komunistická justice odsoudila v procesu s Miladou Horákovou k trestu smrti a byl popraven.

J. Guttmann a *Z. Kalandra* patřili k jedněm z mála levicových intelektuálů, kteří se nebáli vystoupit proti šíření nepravd o situaci v Sovětském svazu. Jejich problémy s KSČ měly svůj kořen v usnesení 6. sjezdu Komunistické internacionály z roku 1928, které vytyčilo strategii a taktiku nazvanou „třída proti třídě“. Tento přístup redukoval a zjednodušoval politickou a hospodářskou

realitu na problém vztahu mezi proletariátem a buržoazií, viděl černě a bíle, nepřipouštěl, že reálně existují diferencované politické směry a síly. Oba sice patřili do *Gottwaldova* vedení, ale to nebylo jednotné. Při jistém zjednodušení můžeme rozlišit existenci dvou skupin: jedni byli realističtější, pružnější, přemýšliví marxisté – *J. Šverma*, *J. Guttmann*, *P. Reimann*, *Z. Kalandra*, *Stanislav Budín* (1903–1979), částečně *R. Slánský*, druzí poslušní vykonavatelé příkazů, nepružní dogmatici stalinistického ražení – *V. Kopecký*, *B. Köhler* (1900–1989), *V. Široký*, *Marie Švábová-Švermová* (1902–1992), *Jan Harus*, *Josef Štětka*, *Josef Krosnář* (1891–1968). V praxi mezi nimi nebyla ostrá dělící čára a rozhodovali se podle okamžité situace. Měli společnou víru v Sovětský svaz a Kominternu, dělily je postoje k míře volnosti v daných hranicích politiky. Uvedená klasifikace *Gottwaldovy* frakce ve vedení KSČ nezahrnuje zařazení samotného vůdce strany – nelze pochybovat o tom, že patřil k poslušným a bázlivým vykonavatelům, byl garantem rigidní politiky strany importované z Moskvy v celém období po roce 1929; dovedl pružně měnit stanoviska a politicky manévrovat.

Určitou výjimku v sektářském trendu řízení strany představovala léta 1934–1936, kdy na přechodnou dobu stanul v jejím čele *J. Šverma* (spolupracoval s *R. Slánským*) a provedl změnu politického kurzu strany směrem k jeho zrealnění. Tato epizoda byla umožněna *Gottwaldovou* nucenou emigrací do Moskvy (skrýval se zde před zatčením v ČSR a pracoval ve funkci tajemníka Exekutivy Komunistické internacionály), která před *J. Švermou* otevřela možnost modifikovat postoje KSČ nejen vůči sociálnědemokratické straně, ale i existenci Československé republiky a demokratickému systému, takže KSČ se poprvé ve své historii stala „reálnou politickou silou ovlivňující řešení základních politických otázek státu a dobývala si autoritu mezi demokratickou veřejností“. Významně se podílela především na vítězství bloku demokratických sil při volbě *E. Beneše* prezidentem v roce 1935.

Švermův pokus o reformu politiky KSČ měl pozadí v závěrech 7. kongresu Kominterny, který v létě 1935 rozhodl o realizaci jednotné lidové fronty proti fašismu a válce, a nový vůdce KSČ je dále tvůrčím způsobem rozvíjel. Tento kurz však brzy ztroskotal, neboť narazil na odpor nejen v řadách komunistické strany, kde byl interpretován jako odklon od tradiční dělnické politiky, na niž si členové po roce 1929 už zvykli, ale i v Moskvě, a to mezi dočasnými emigranty (*K. Gottwald*, *V. Kopecký*, *V. Široký*, *K. Bacílek*) i v řadách Kominterny, neboť *J. Šverma* se projevil jako příliš tvůrčí a samostatný myslitel a tím vyvinul nežádoucí aktivitu. Koncem roku 1935 Komunistická internacionála označila *J. Švermu* (společně se *R. Slánským* a *O. Synkem*) za oportunistu

1925 zařadilo na druhé místo za agrárníky (volil ji každý osmý volič a každý čtrnáctý obyvatel ČSR), v dalších letech patřila mezi tři až čtyři voličsky nejúspěšnější strany.

Vysvětlení této diskrepance by zřejmě bylo možné najít ve faktické existenci dvou rovin komunistické politiky, které však měly jednotný teoretický zdroj. První dimenze sledovala poměr vůči státu a záležitosti související s přípravou revoluce (tj. vyrovnávání se s problémem aplikace rozporuplných usnesení Kominterny na konkrétní situaci: nutnost přijetí 21 podmínek, realizace taktiky jednotné fronty, reakce na heslo dělnicko-rolnické vlády, bolševizace, boj s pravičáky, trockisty a sociálfašisty, zápas za denní požadavky pracujících, lidová fronta atd.). Druhá se pak soustřeďovala na reálný život a zvláště sociální situaci členů a sympatizantů strany a usilovala o zlepšení jejich životního standardu. Zatímco vážně myšlená a s despektem pojímaná a podceňovaná „hra na revoluci“ jako by stranu izolovala, „reflexe života“, zahrnující podněcování a realizaci stávek, protestních schůzí, kampaní a propagandistických akcí, požadujících zlepšení sociálního postavení pracujících, spojená s demagogickou kritikou a lacinými hesly o snadném řešení problémů, získávala komunistické straně sympatie, neboť dávala naději na změnu, sociální jistotu a perspektivu. Svým programem zaměřeným na sociální otázky (k němuž náležely požadavky na zvýšení mezd, příplatky za přesčasovou práci, rodinné přídatky, snížení cen základních životních potřeb, úprava nájemného, daní, zlepšení bytových problémů, sociální pojištění atd.) KSČ oslovovala nespokojené, mluvila jejich jménem a oni jí jako své zastánkyni vraceli dluh ve volbách svými hlasy.

KSČ měla nejvýraznější volební zisky na zaostávajícím a méně vyspělém venkově (na Podkarpatské Rusi a na Slovensku) a v oblastech, kde panovala nespokojenost s národnostními poměry (tedy opět na Podkarpatské Rusi a na Slovensku, kromě toho v maďarských oblastech a v německém pohraničí do doby nástupu Henleinovy strany). Zdá se, že větší počet stoupenců pocházel z řad sociálně ohrožených a nezaměstnaných: na východě státu se věkový průměr členů pohyboval mezi 20–25 lety, přičemž zemědělství dělníci tu vystupovali velmi radikálně a ve srovnání s historickými zeměmi si počínali více živelně. Sociální problém stranu zachraňoval a pomáhal jí vyrovnat se s odlivy členstva provázejícími četné vnitrostranické krize.

Přestože členskou základnu KSČ negativně poznamenal vzestup nacionalismu ve 30. letech, je třeba říci, že právě její národnostní program, přese všechnu komplikovanost a rozporuplnost, se stal propagací hesla o právu národa na

sebeurčení až do odtržení jedním ze zdrojů přitažlivosti strany. KSČ dlouho národnostní otázku obcházela, preferovala oblast sociální a hospodářskou, ale posléze pod vlivem Kominterny akceptovala sovětský pohled a podmínila vyřešení národnostních problémů vítězstvím socialistické revoluce, přičemž jako vzor figuroval model SSSR. Zvláště komunisté na Slovensku byli nuceni reagovat na program autonomie ostatních politických stran, neboť reflektoval nálady obyvatelstva. Komunistický návrh hospodářského, sociálního a kulturního povznesení Slovenska z roku 1937 se jeví jako reálný, nicméně se vyhýbal státoprávnímu zakotvení, proto byl neživotný. Až v létě 1938 se v KSČ objevil nový pohled na otázku autonomie a separatismu, který spatřoval řešení slovenského problému v rámci demokratické ČSR. V letech 1937–1938 můžeme zaznamenat několik výrazně nacionalisticky zabarvených projevů KSČ, jež musela vláda korigovat a tlumit.

V Čechách a na Moravě nemohla KSČ počítat s významnějšími pozicemi, neboť zde mezi dělnictvem přetrvával silný vliv sociální demokracie. Oporu strany představovala Podkarpatská Rus, ovšem zaostalost této části republiky úspěch problematizovala. V německých oblastech KSČ rychle ztrácela s tím, jak sílily pozice nacionalistů. Tentýž vývoj probíhal i na Ostravsku u obyvatel polské národnosti. Na Slovensku se komunistické straně podařilo podchytit dělníky, ovšem rozhodující vrstvy společnosti (rolnictvo, řemeslníci a živnostníci) mimo industrializované oblasti se k ní nepřiklonily. Reálnou sílu KSČ dokumentují čísla z roku 1924: tehdy měla strana 139 000 členů, což z celkového počtu obyvatel ČSR (13,5 milionu) představovalo 1,02 %. Po 5. sjezdu počet členů výrazně klesl a v následujících letech značně kolísal (1930 – 27 000, 1933 – 50 600, 1934 – 27 300, 1936 – 70 000, 1938 – 50 000). Přitom v roce 1921 disponovala údajně 250 000 členy a některé odhady uvádějí číslo 400 000 členů.

Prvních parlamentních voleb v roce 1920 se KSČ přirozeně neúčastnila, nicméně po svém založení profitovala ze zisků sociálnědemokratické strany ve smyslu separace klubů poslanců marxistické levice (říjen 1920), které se v květnu 1921 přeměnily na kluby KSČ disponující 27 poslanci a šesti senátory. V roce 1924 ve volbách na Podkarpatské Rusi obdržela KSČ 100 242 hlasů (tj. 39,4 % odevzdaných hlasů) a obsadila čtyři poslanecká a dvě senátorská křesla. Od března 1925 pak v důsledku vnitrostranické roztržky reprezentovalo osm poslanců tzv. neodvislé komunisty.

Parlamentní volby v roce 1925 přinesly straně nečekaný úspěch, získala 934 223 hlasů (13,2 %) a 41 mandátů (z toho 20 senátorů). Největší podporu

měla na venkově (519 700 hlasů), ve velkých městech obdržela 233 400 hlasů. Profitovala ze všeobecného zklamání z dosavadního vývoje v ČSR a Šmeralovy koncepce masové politické strany. Volby v roce 1929 stranu zastihly v rozkladu po 5. sjezdu, přesto dostala 753 440 hlasů (10,2 %) a 30 mandátů (z toho 15 senátorů). V květnu 1934 KSČ kandidovala v prezidentských volbách proti T. G. Masarykovi K. Gottwalda, naopak v prosinci 1935 podpořila volbu E. Beneše. Parlamentní volby v roce 1935 v podstatě potvrdily pozici strany z konce 20. let: získala 849 495 hlasů (10,3 %) a 30 mandátů (z toho 16 senátorů) a stala se čtvrtou nejsilnější stranou v ČSR. Slováckům bylo mezi komunistickými poslanci přidělováno pět až devět míst.

Po Mnichovu došlo k rychlému útlumu činnosti komunistické strany: 6. října 1938 vedoucí krajinští funkcionáři KSČ na Slovensku rozhodli o přechodu strany do ilegality, organizačním osamostatnění od struktur v historických zemích a konstituovali nové vedení (K. Bacílek, J. Ďuriš, K. Moškovič). O tři dny později Tisova vláda činnost KSČ na Slovensku zakázala. V českých zemích představitelé strany zastavili její činnost 20. října a připravili ilegální zahraniční a domácí vedení, 27. prosince pak byla KSČ na základě rozhodnutí Beranovy vlády rozpuštěna. Nadále existovala pouze v ilegalitě a po peripeťích v letech 1939–1941 se stala výrazným činitelem zápasu proti fašismu.

8. Zhodnocení

KSČ představovala v politickém systému ČSR v období let 1921–1938 v podstatě cizí element, řízený ze zahraničí, který sledoval cíl likvidovat stávající politický a hospodářský systém, nastolit diktaturu proletariátu a vybudovat socialismus. Zpočátku se komunistická strana orientovala na bezprostřední přípravu revoluce, brzy však tuto vizi modifikovala a přizpůsobila se politické realitě. V parlamentní politice do poloviny 30. let dodržovala příkaz Komunistické internacionály a vystupovala proti všem vládním předlohám a návrhům občanských stran, proti vnitřní a zahraniční politice ČSR a její poslanci se vybíjeli v obstrukcích, interpelacích, propagandistických vystoupeních, neomalených protestech a neobjektivních, až směšných hodnoceníh politické a ekonomické situace v zemi. Tímto přístupem se KSČ ocitla v naprosté izolaci a její koaliční valence byla nulová. Teprve od druhé poloviny 30. let lze hovořit o reálnější politice KSČ (pod vlivem Kominterny), která vyústila v předkládání programů na řešení sociálního problému v rámci buržoazního státu a v první úvahy o eventuálním vstupu do koaličních vlád. Konstruktivněji než ve „velké politice“ si strana počínala v komunální sféře, kde prosazovala běžné

každodenní požadavky straníků a voličů a byla ochotna spolupracovat se socialistickými stranami.

Těžiště aktivit KSČ spočívalo v mimoparlamentní činnosti – organizaci stávek, demonstrací a táborů lidu, namířených proti buržoaznímu státu a jeho politice, přičemž některé z těchto akcí končily v důsledku policejních zásahů tragicky. Naopak většina z nich probíhala jako izolovaná komunistická vystoupení, bez podílu nekomunistického dělnictva a zaměstnanců, což lze hodnotit jako důsledek levičáckých tendencí a komunistického sektářství ve straně, které vedly k distanci jiných sil a ústily v izolaci komunistů. Na konci 30. let se situace opět částečně změnila a KSČ začala vystupovat na obranu demokracie, státu, odmítla Mnichov.

Vnitřní vývoj KSČ ovlivnily spory ve vedení strany o míru vměšování Moskvy, které představovaly boj mezi dvěma stanovisky – mezi koncepcí strany uskutečňující relativně samostatnou politiku a koncepcí strany bezvýhradně podřízené direktivám Kominterny. Tento konflikt vedl ke vzniku řady afér a vnitrostranických krizí. Strana prošla ve své historii cestou od masové organizace (po Rusku nejsilnější komunistické strany na světě) k seskupení, jež bylo poměrně málo významné z hlediska politických pozic a vlivu, za nímž však stála nezanedbatelná masa voličů. V tomto kontextu je vzestup KSČ v období po druhé světové válce přinejmenším pozoruhodný.

Prameny a literatura

PRAMENY

Archivní

STÁTNÍ ÚSTŘEDNÍ ARCHIV PRAHA: fond Presidium ministerstva vnitra; fond Ústav dějin KSČ; fond Policejní ředitelství Praha; fond Zemský úřad v Praze – presidium; fond Předsednictvo ministerské rady, aj.

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV BRNO: fond Zemská správa politická v Brně, presidiální registratura, I–K.

Tištěné

Zásady a cíle marxistické levice Československé sociálně demokratické strany dělnické. Praha 1920.

Protokol ustavujícího sjezdu komunistické strany československé, který se konal v Karlíně 14.–16. května 1921. Praha b. d. [1922]. 275 s.

Protokol 1. řádného sjezdu KSČ (sekce 3. KI), konaného ve dnech 2., 3., 4. a 5. února 1923 v sále Domoviny v Praze. Ed. O. E. BERGER a F. C. WEISKOPF. Praha 1923. 135 l.

- KREIBICH, Karel: *Die Nationale Frage in der Tschechoslowakei*. Die Kommunistische Internationale (Moskva), 1924, č. 34/35, s. 41–52.
- Protokol 2. řádného sjezdu KSČ, který se konal od 31. října až do 4. listopadu v sále Domoviny v Praze*. Ed. O. E. BERGER. Praha 1925. 163 s.
- Protokol 3. řádného sjezdu KSČ, který se konal ve dnech 26.–28. září 1925 v sále Národního domu na Smíchově*. Praha 1925. 88 s.
- GOROVSKÝ-GOLIAT, Karel: *Dnešní stav KSČ. Diktatura aparátčiků nebo demokracie dělníků*. Praha, marxistická opozice 1927. 70 s.
- GOROVSKÝ-GOLIAT, Karel: *Katastrofa leninismu v Evropě*. Praha 1927. 148 s.
- GOROVSKÝ-GOLIAT, Karel: *Proč nejsem bolševikem*. Praha 1928. 69 s.
- GOROVSKÝ-GOLIAT, Karel: *Zpověď evropského komunisty*. Praha 1928. 70 s.
- ŠKABA, Josef: *O síle komunismu v Československé republice (podle výsledků voleb do Národního shromáždění v listopadu 1925)*. Praha 1928. 23 s. + mapové přílohy.
- Od likvidátorského legalismu k bolševické práci*. Praha 1929. 92 s.
- Program Komunistické internacionály a usnesení 6. sjezdu KSČ*. Praha 1931. 141 s.
- REIMAN, Paul: *Geschichte der kommunistischen Partei der Tschechoslowakei*. Hamburg 1931. 436 s.
- Pět let bojů od 6. do 7. sjezdu KSČ. Zpráva ÚV KSČ k 7. sjezdu KSČ konanému 11.–14. dubna 1936*. Praha 1936. 77 s.
- Sněm budovatelů šťastné a silné republiky. Zpráva o činnosti strany od 7. do 8. sjezdu KSČ*. Praha 1946. 159 s.
- Klement Gottwald v roce 1929. Některé projevy a články*. Praha 1949. 136 s.
- ZÁPOTOCKÝ, Antonín: *Boj za jednotu odborů 1927–1938. Sbíрка projevů*. Praha 1949. 382 s.
- GOTTWALD, Klement: *Spisy*. 15 sv. Praha 1951–1961.
- Za bolševickou orientaci KSČ. Sborník dokumentů k 1. sv. spisů Klementa Gottwalda*. Praha 1953. 301 s.
- Založení KSČ. Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ (1917–1924)*. Praha 1954. 201 s.
- GOTTWALD, Klement: *Vybrané spisy ve dvou svazcích*. Sv. 1 (1925–1938). Sv. 2 (1939–1953). Praha 1955. 600 + 521 s.
- Na obranu republiky proti fašismu a vojne*. Bratislava 1955. 685 s.
- Organizační řády schválené 13. sjezdem čs. sociálně demokratické strany (levice) v září 1920, slučovací sjezdem KSČ v říjnu–listopadu 1921, 8. sjezdem KSČ v březnu 1946*. Praha 1955. 50 s.
- Ohlas VŘSR v Československu. Sborník dokumentů z let 1917–1921*. Praha 1957. 502 s.
- Protokoly sjezdů KSČ, 1. Ustavující a slučovací sjezd*. Praha 1958. 518 s.
- Studijní materiály k dějinám KSČ v letech 1921–1924*. Praha 1959. 274 s.
- Přehled o složení nejvyšších orgánů KSČ v letech 1920–1945. Příspěvky k dějinám KSČ*, 1965, č. 5, s. 757–784.
- REIMAN, Pavel: *Ve 20. letech. Vzpomínky*. Praha 1966. 554 s.
- Protokol 3. řádného sjezdu KSČ 26.–28. září 1925*. Praha 1967. 472 s.
- Protokol 7. sjezdu KSČ 11.–14. dubna 1936*. Praha 1967. 681 s.

- GOROVSKÝ, Karel: *O založení KSČ – drážďanská konference v dubnu 1921*. Revue dějin socialismu, 8, 1968, č. 3, s. 415–451.
- KSČ proti nacismu. KSČ v dokumentech nacistických zpravodajských orgánů*. Edd. Oldřich NOVÁK, Oldřich SLÁDEK, Jaroslav ŽIŽKA. Praha 1971. 375 s.
- Za revoluční stranu. Dokumenty ke vzniku KSČ 1919–1921*. Praha 1971. 401 s.
- Protokol 5. řádného sjezdu KSČ 18.–23. února 1929*. Praha 1978. 737 s.
- HAUTOVÁ, Júlia: *Dokumenty k dejinám KSČ na Slovensku. (1917–1928)*. Bratislava 1981. 436 s.
- Protokoly ustavujícího a slučovacího sjezdu KSČ. 14.–16. května 1921. 30. října–2. listopadu 1921*. Praha 1981. 543 s.
- Protokol 2. řádného sjezdu KSČ. 31. října – 4. listopadu 1924*. Praha 1983. 761 s.
- Protokol 4. řádného sjezdu KSČ 25.–28. března 1927*. Praha 1984. 590 s.
- Protokol 1. řádného sjezdu KSČ. 2.–5. února 1923*. Ed. Renata WOLGEMUTHOVÁ. Praha 1989. 510 s.

LITERATURA

- MABAY, Malvin B.: *The Origin and Developement of the Communist Party of Czechoslovakia (until 1938)*. Oxford, University 1952. Rkp.
- GAJAN, Koloman: *Příspěvek ke vzniku KSČ*. Praha 1954. 275 s.
- KLÍR, Miroslav: *KSČ v období dočasné kapitalistické stabilizace. Vítězství linie 5. sjezdu KSČ. 1925–1929*. Praha 1954. 103 s.
- BRADÁČ, Zdeněk: *Boj za bolševizaci KSČ (1924–1925)*, 1. Praha 1955. 349 s.
- MENCL, Vojtěch: *K historii 2. sjezdu KSČ*. Československý časopis historický, 3, 1955, s. 557–593.
- SKILLING, Gordon H.: *The Formation of a Communist Party in Czechoslovakia*. The American Slavic and East European Review, 14, 1955, s. 346–358.
- VEBR, Lubomír: *Mostecká stávka 1932*. Praha 1955. 405 s.
- ŠTVRTECKÝ, Štefan: *Sjazd čs. komunistov v Moskve v máji 1918*. Příspěvky k dějinám KSČ, 1958, s. 131–151.
- KŘEN, Jan: *K počátkům českých žlutých odborů*. Příspěvky k dějinám KSČ, 1959, s. 72–93, 107–126.
- PREČAN, Vilém: *Otázky boje za jednotu odborů v Československu v letech 1934–1935*. Příspěvky k dějinám KSČ, 1959, s. 94–114.
- MENCLOVÁ, Jarmila: *K historii bojů za vítězný 5. sjezd KSČ*. Příspěvky k dějinám KSČ, 1960, s. 3–29.
- REIMAN, Michal: *Boj za vytvoření dělnické strany v našich zemích*. Praha 1960. 113 s.
- SKILLING, Gordon H.: *The Comintern and Czechoslovak Communism 1921–1929*. The American Slavic and East European Review, 19, 1960, s. 234–247.
- DUBSKÝ, Vladimír – KÁRNÍK, Zdeněk: *Otázka masovosti strany v boji za vytvoření KSČ*. Příspěvky k dějinám KSČ, 1, 1961, s. 180–207.
- LVOVÁ, Mila: *K problematice boje čs. lidu pod vedením KSČ na obranu republiky v roce 1938*. Příspěvky k dějinám KSČ, 1, 1961, s. 653–673.

- MENCLOVÁ, Jarmila: *Po rudém dni. K předhistorii 5. sjezdu KSČ. Příspěvky k dějinám KSČ*, 1, 1961, s. 674–691.
- NOVÁK, Jan: „*Sjezd fronty*“. *O přípravě a práci 6. sjezdu KSČ. Příspěvky k dějinám KSČ*, 1, 1961, s. 6–27.
- HRADILÁK, Zdeněk: *Odborová otázka v boji KSČ za jednotnou a lidovou frontu. Příspěvky k dějinám KSČ*, 2, 1962, s. 43–71.
- KUHN, Heinrich: *Zur sozialstruktur der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei*. Bohemia, 3, 1962, s. 426–467.
- ŠTVRTECKÝ, Štefan: *Vznik a činnost' čs. oddelenia pri ľudovom komisariate pre národnostné otázky v sovietskom Rusku. Příspěvky k dějinám KSČ*, 2, 1962, s. 207–222.
- TESÁR, Ivan: *Revolučné hnutie studentstva v kapitalistickom Československu. K 40. výročiu vzniku Kostufry. Příspěvky k dějinám KSČ*, 2, 1962, s. 72–88.
- VEJNAR, Lubomír: *Revoluční nástup rudých odborů 1929–1930*. Praha 1962. 211 s.
- MENCLOVÁ, Jarmila: *6. kongres KI v roce 1928. K otázkám strategické a taktické orientace. Příspěvky k dějinám KSČ*, 3, 1963, s. 803–823.
- TRAPL, Miloš: *Vývoj organizační struktury KSČ na Moravě*. In: AUP, *Historica* 4. Praha 1963, s. 235–250.
- HILF, Rudolf: *Die Stellungnahme der Komintern und der KPT zur Frage der Deutschen in den Sudetenländern*. Bohemia, 5, 1964, s. 334–407.
- HRADILÁK, Zdeněk: *Třídní boje čs. proletariátu v roce 1933 a taktika KSČ. Příspěvky k dějinám KSČ*, 4, 1964, s. 365–399.
- KLÍR, Miroslav: *Úloha Bohumíra Šmerala při vypracovávání strategicko-taktické orientace KSČ. Příspěvky k dějinám KSČ*, 4, 1964, s. 651–684; 5, 1965, s. 3–40.
- MENCL, Vojtěch: *Na cestě k jednotě KSČ v letech 1921–1925*. Praha 1964. 387 s.
- POKORNÁ, Jiřina: *K taktice „třída proti třídě“ v hospodářských bojích čs. proletariátu (1929–1932). Příspěvky k dějinám KSČ*, 4, 1964, s. 26–50.
- Příruční slovník k dějinám KSČ*, 1, 2. Praha 1964. 1 050 s.
- HRADILÁK, Zdeněk – NOVÁK, Jan: *Z bojů o nové pojetí protifašistické jednotné fronty. K historii a významu 10. pléna ÚV KSČ v listopadu 1934. Příspěvky k dějinám KSČ*, 5, 1965, s. 41–64.
- KUHN, Heinrich: *Der Kommunismus in der Tschechoslowakei*, 1. Organisationsstrukturen und Satzungen. Köln 1965.
- MENCLOVÁ, Jarmila: *Před rozkolem v mezinárodním všeodborovém svazu. Příspěvky k dějinám KSČ*, 5, 1965, s. 555–575.
- Přehled o složení nejvyšších orgánů KSČ v letech 1920–1945. Příspěvky k dějinám KSČ*, 5, 1965, s. 757–784.
- ZINNER, Paul E.: *Communist Strategy and Tactics in Czechoslovakia 1918–1948*. New York, Praeger 1965. 264 s.
- BARTOŠ, Josef (ed.): *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, 1. Ostrava 1966, s. 183–189.
- DUBSKÝ, Vladimír: *KSČ a odborové hnutí v Československu na počátku 20. let*. Praha 1966. 189 s.
- ELIÁŠ, Zdeněk – NETÍK, Jaromír: *Czechoslovakia*. In: *Communism in Europe*, Volume 2, Cambridge, Mass. 1966.

KÁRNÍK, Zdeněk: *První pokusy o založení komunistické strany v Čechách*. Praha 1966. 67 s.

ŠPLÍCHAL, Václav: *Ilegální drážďanská porada*. Dějiny a současnost, 1966, č. 4, s. 38–39.

ŠPLÍCHAL, Václav: *K historii závěrečného procesu vytváření KSČ a jejího přijetí do KI*. Příspěvky k dějinám KSČ, 6, 1966, č. 6, s. 858–877.

BAREŠ, Gustav: *Depeše mezi Prahou a Moskvou 1939–1941*. Příspěvky k dějinám KSČ, 7, 1967, s. 375–443.

DUBSKÝ, Vladimír: *Utváření politické linie KSČ v období Šmeralova vedení*. Příspěvky k dějinám KSČ, 7, 1967, s. 645–668, 803–838.

KLÍR, Miroslav: *Karel Kreibich*. Příspěvky k dějinám KSČ, 7, 1967, s. 81–101.

KUHN, Heinrich: *Die Stellung der KPT zur Sudetendeutschen Frage*. In: Beiträge zum deutsch-tschechischen Verhältnis im 19. und 20. Jahrhundert. München 1967, s. 157–175.

BURDA, Vladimír: *Přerušžený sen Závěše Kalandry*. Výtvarná práce, 16, 1968, č. 18, 25. 10., s. 7; č. 19, 29. 10., s. 10; č. 20–21, 10. 12., s. 10; č. 22–23, 28. 12., s. 8–11.

HRADILÁK, Zdeněk: *Josef Guttmann – konflikt rozumu a svědomí*. Revue dějin socialismu, 8, 1968, č. 4, s. 483–518. Přetisk tamtéž, č. 5, s. 645–660.

NÁLEPKOVÁ, Olga: *Jak to bylo s „likvidátory“?* Dějiny a současnost, 1968, č. 11, s. 40–42.

NIKLÍČEK, Ladislav: *Dilema Jana Švermy*. Dějiny a současnost, 1968, č. 10, s. 15–17.

BRABEC, Jiří: *Závěš Kalandra*. Orientace, 1969, č. 4, s. 70–91.

GOROVSKÝ, Karel: *Bohumír Šmeral*. Revue dějin socialismu, 10, 1969, č. 6, s. 893–922; r. 11, 1970, č. 1, s. 112–139.

HÁJEK, Miloš: *Jednotná fronta. K politické orientaci KI v letech 1921–1935*. Praha 1969. 297 s.

KÁRNÍK, Zdeněk: *Založení KSČ a Kominterna*. Revue dějin socialismu, 9, 1969, č. 2, s. 163–202.

KOUDELKOVÁ, Jarmila: *Rudý den 1928*. Příspěvky k dějinám KSČ, 9, 1969, s. 389–412.

NOVÁK, Jan: *O létech třicátých*. Revue dějin socialismu, 9, 1969, s. 643–662.

Z počátků odboje. 1938–1941. Praha 1969. 517 s.

CESAR, Jaroslav: *KSČ v boji proti fašismu 1933–1938*. In: K 50. výročí založení KSČ. Praha 1971, s. 93–124.

KUBÍČEK, Jaromír: *Z historie vydávání slovenského komunistického tisku na Moravě*. Otázky žurnalistiky, 14, 1971, č. 2, s. 16–20.

KVAČEK, Robert: *KSČ a vládní koalice v roce 1938*. Československý časopis historický, 19, 1971, s. 159–180.

MASTNÝ, Vojtěch: *The Czechs under Nazi rule. The Failure of National resistance 1939–1942*. New York – London 1971. 274 s.

VAŠ, Karel: *Perzekuce revolučního dělnického a komunistického tisku v buržoazním Československu 1918–1938*. Sešity novináře, 6, 1972, č. 2, s. 56–121.

NÁLEPKOVÁ, Olga: *Založení KSČ a vývoj dělnického hnutí ve 20. letech*. Praha 1974. 153 s.

- OSCHLIES, Wolf: *Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei in der Ersten Tschechoslowakischen Republik 1918–1938*. Köln 1974. 48 s.
- PERÚTKA, Jaromír: *Pokrokové tradice tělesné výchovy v Československu*. Praha 1974. 192 s.
- FEYL, Othmar: *Die böhmendeutsche Linke um die Reichenberger „Vorwärts“ und ihre Vorarbeit für die Entstehung der Kommunistischen Partei der ČSR*. In: *Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität-Jena*, Jg. 7, 1975/78, s. 539–552.
- OSCHLIES, Wolf: *Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1918–1938)*. In: BOSL, Karl (ed.): *Die demokratisch-parlamentarische Struktur der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. München – Wien 1975, s. 53–82.
- KUHN, Heinrich: *Von der Massenpartei zur Staatspartei, 1–3. Die kommunistische Bewegung in der Tschechoslowakei von der Gründung der Republik 1918 bis zum Februarputsch 1948*. Köln, Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien 1977–1978. 83, 95, 67 s.
- OSCHLIES, Wolf: *Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei als politische Organisation 1920–1938*. In: BOSL, Karl (ed.): *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. München – Wien 1979, s. 155–186.
- RUPNIK, Jacques: *Historie du Parti Communiste Tchécoslovaque. Des origines à la prise du pouvoir*. Paris 1981. 288 s.
- ČADA, Václav: *Stratégia a taktika KSČ v rokoch 1921–1938*. Bratislava 1982. 315 s.
- KUBÍČEK, Jaromír: *Český politický tisk na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1938*. Brno 1982. 315 s.
- GALANDAUER, Jan: *Bohumír Šmeral. 1914–1941, 1, 2*. Praha 1986. 513 s.
- WHEATON, Bernard: *Radical Socialism in Czechoslovakia: Bohumír Šmeral, the Czech Road to Socialism and the Origins of the Czechoslovak Communist Party (1917–1921)*. New York 1986. 204 s.
- NIKLÍČEK, Ladislav: *Gottwald a KSČ v letech 1929–1939: kořeny totality*. Reportér, 1990, č. 10, příloha, s. 6–9.
- DRUG, Štefan: *Vladimír Clementis. Život a dielo v dokumentoch*. Martin 1993. 436 s.
- MLYNÁRIK, Ján: *Začiatky komunistického hnutia na Slovensku a jeho vedúce osobnosti. Spor o Júliusa Verčíka*. *Historický časopis*, 42, 1994, č. 2, s. 341–360.
- NIKLÍČEK, Ladislav: *Českoslovenští komunisté mezi Kominternou a středoevropskou demokracií*. *Soudobé dějiny*, 1995, č. 2–3, s. 237–253.
- KOLÁŘ, František (ed.): *Politická elita meziválečného Československa 1918–1938. Kdo byl kdo*. Praha 1998. 302 s.
- POKORNÝ, Jiří: *Rudý den*. *Reflex*, 9, 1998, č. 27, 2. 7., s. 68–70.
- WEISER, Thomas: *Arbeiterführer in der Tschechoslowakei. Eine Kollektivbiographie sozialdemokratischer und kommunistischen Parteifunktionäre 1918–1938*. München 1998. 299 s.
- FIALA, Petr – HOLZER, Jan – MAREŠ, Miroslav – PŠEJA, Pavel: *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno 1999. 315 s.

- PEČÍNKA, Pavel: *Pod rudou vlajkou proti KSČ – osudy radikální levice v Československu*. Brno 1999. 140 s.
- ŠPIČÁK, Josef: *Pokroková strana a Realistický klub 1918–1920*. In: *Současný stav a perspektivy zkoumání politických stran na našem území*. Ed. Pavel MAREK. Rosice – Olomouc 1999, s. 43–63.
- CABADA, Ladislav: *Intelektuálové a idea komunismu v Českých zemích 1900–1939*. Praha 2000. 197 s.
- HÁJEK, Miloš – MEJDROVÁ, Hana: *Vznik Třetí internacionály*. Praha 2000. 491 s.
- MAREK, Pavel: *Ivan Sekanina (1900–1940). Stručný nástin života a díla právníka, politika a kulturního pracovníka – bojovníka proti fašismu*. Nové Město na Moravě 2000. 48 s.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *K původu a příčinám existence a vývoje radikálního socialismu a komunismu*. In: *Věstník grantu KSČ a radikální socialismus v Československu 1918–1989*. Praha, ÚSD 2002, č. 3, s. 9–16.
- NECHVÁTAL, Martin: *15. 5. 1921. Založení KSČ. Ve službách Kominterny*. Praha 2002. 125 s.
- ŠUCHOVÁ, Xénia: *KSČ na Slovensku v mezivojnovom období ako predmet slovenskej historiografie*. In: *Věstník grantu KSČ a radikální socialismus v Československu 1918–1989*. Praha, ÚSD 2002, č. 3, s. 34–42.
- Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, 1, 2. Edd.: Zdeněk KÁRNÍK a Michal KOPEČEK. Praha, ÚSD a Dokořán 2003, 2004. 317, 363 s.